

Biogr.

309

6

Biogr.

309^l

Militschenwitsch

(Tscharn)

Bayerische Staatsbibliothek

<36647167090017

Stade ... ; ...

ЈОВАН БАК

ЈЕДАН БИОГРАФСКИ ЗАПИС

М. Ђ. МИЛИЋЕВИЋА

У БЕОГРАДУ

У СРПСКОЈ КРАЉЕВСКОЈ ШТАМПАРИЈИ

1891

13A

ЈОВАН БАК

ЈОВАН БАК

ЈЕДАН БИОГРАФСКИ ЗАПИС

М. Ђ. МИЛИЋЕВИЋА

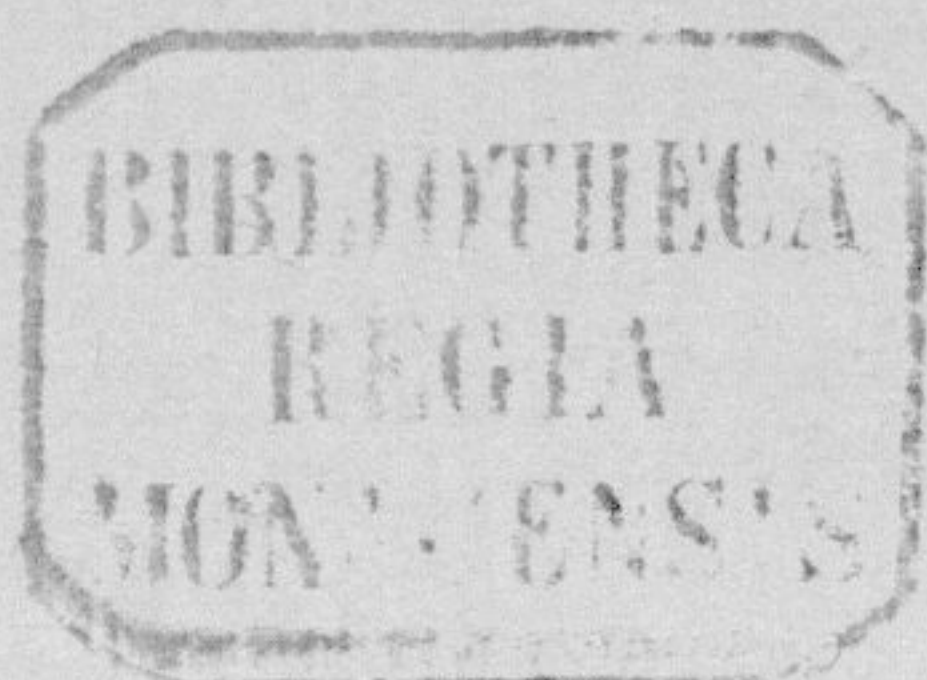
Milichewitch

У БЕОГРАДУ

У СРПСКОЈ КРАЉЕВСКОЈ ШТАМПАРИЈИ

1891

„Мој труд, моја мука, моји пра-
шукундиди; наругат' ми се нико
нејма.“

Андрија Качић-Миошић

ПРИСТУП

Данас је равно четрдесет година од онога дана у који су прве врсте мојега писма штампане и изишле на видик.

Кроз тако дуго време ја сам писао доста, и штампао доста; писао сам животе и дела толиких знаменитих људи из историје српске, и из историје светске; хвалио сам добре, корео рђаве, и отимао од мрака многе поборављене а заслужне земљаке своје; једнога пак човека, највећега добротвора својега, још

нисам помињао; бар нисам доспео да што-год сређено о њему напишем.

Истина тај човек није био војвода који, некад, полу народа свога води на очигледну смрт, само да оној другој поли заштити живот и напредак; није био ни државник који руком својом креће и упућује мисли и радове свих својих сувременика; ни научник који осветљава путове истини; нити књижевник који друштву пружа миље живота мисаонога: то је био само честит домаћин, сељак у Шумадији, сељак, који се рукама својима наизменце машао и за сикиру, и за мотику, и за брадву, и за плуг, и за шестар, и за маклицу, па и за пушку, за књигу, и за танко перо писарско! Али је тај човек и пак својом памету, својим говором, својим твором, и целокупним животом својим вазда био светао углед међу браћом.

Поред тога, човек је тај био прво врело свакој родној мисли разума мојега, први углед свакој доброј навици живота мојега; он је био мој први, мој најбољи учитељ — учитељ који ме је учио док је био уза ме; који ме је учио и по што се растао од мене, и који ме, кроза сећање, учи и данас када је давно и давно отишао са овога света.

Сунце живота мојега већ је нагло на зоранке. Било му од сад небо ведро, било облачно — оно ће брзо да се смири. Морам се пожурити да и овај дуг захвалности колико толико одужим, а данашњи дан, као завршетак четрдесетогодишњице књижевнога ми рада за то је најприкладнији.

Перо моје, урутко моја одавнашња, некад радости тиха, а некад муко неви-

довна, ако си и кад послушај ме данас!
Помози ми, перо драго, да на листу беле
хартије навезем лик једнога реткога чо-
века, који бејаше у маленкости велик, у
простоти мудар, у доброти чист, а у љу-
бави према мени ненадмашан; помози ми
описати онога који је и тебе, перо драго,
први ставио међу прсте моје!....

10. Марта 1891
у Београду

М. Ђ. Милићевић

ЈОВАН БАК

ИЗ СЕЛА РИПЊА¹ У ШУМАДИЈИ

I

СТАРИНА РОДА

»Мој труд, моја мука, моји прашукун-
диди; наругат' ми се нико нејма.«

Андрија Качић-Миошић

Од прилике пре три ста година, крену се озго из Старога Влаха (не зна се одакле местимице) три брата: *Цветоје, Радак, и Вук*, са својим породицама, да траже боље место за живљење.

Спустивши се у нахију београдску, уставе се сва тројица на десној страни реке Колубаре,

¹ Село *Рипањ* је на југ од Београда 4 часа путничка хода, 22 километра даљине (по железници). Главни делови или ма́ле села Рипња зову се: *Белоземљани, Хере, Муселинци, Рамаћани, и Брђани*. Године 1813 Рипањ је имао 40 кућа, а 1889 било је у њему 404 куће и 3000 душа становника

близу данашњег села Врелаца, мислећи да се ту настане за свагда.

Ту, на том месту, прича се даље, једном су за неку своју потребу хтели обалити један стари грм: дванаест људи радило је цео летњи дан секирама својим, докле су грм посекли и оборили на земљу.

Кад други дан дођу на то место, затеку дванаест коза да угодно леже и преживљу на пању оборена грма: толико му је стабло било дебело.

Радак и Вук, видећи то, рекоше:

— Ово је место тако горовито да га ми не можемо никад окрчити за њиве и ливаде, него да идемо тражити какво пољевитије насеље!

— А мени је овде лепо, одговори Цветоје: — ја боље не ћу да тражим!

И одиста остане онде; изроди синове, дочека унуке и праунуке, те тако насели читаво село које се, по његову имену, прозове *Цветојевац* — данас *Цветовац*.

Ту се је Цветоје био веома обогатио. Једном београдски везир, ловећи у Колубари, удари гладан на Цветојеву кућу, те слатко поруча и он и сва његова пратња!..

Радак и Вук пак, оделивши се од Цветоја, пређу у Барајево, и онде се наседе. После не-

ког времена Радаку ни Барајево не буде по вољи. За то се одели од брата Вука и, са својом породицом, пређе у Стари Рипањ (где је сад механа Трешња).

Ту је са својим синовима и унуцима живео до своје смрти.

По што Радак умре, удари једном помор у његове потомке те затре све мушке главе, осем једног јединог детета ком је било име *Нестор*.

Мати овога детета, оставши удовица, преуда се у село Кнежевац за некога *Анђелка Маснобраду*. У овај свој други дом одведе она и нејакога Нестора, својега сина из првога дома

А како јој је у првом дому, у Рипњу, било све замрло, она је и сву живу стоку и све кретно имање, колико га је било, превела у Кнежевац другом мужу свом Маснобради.

Маснобрада тај био је човек опак. После неког времена, почне он свакојако мучити пасторка свога Нестора. Дете најпосле, утече од очуха, и најми се у Турчина спахије да чува овце. Ту се је Нестор тако добро владао да га је спахија, и ако врло млада, учинио старешином над свим својим чобанима.

Не лези враже, у то време дође неко те запали спахијину мандру. Маснобрада оде Тур-

чину и каже му да је његову мандру запалио Нестор. Спахија поверује речма Хришћанина и рођака, па оптужи Нестора те га Турци у Београду затворе у тамницу и закују у кладе.

Везир, кад ствар дође пред њега, заповеди да се Нестор, као упаљач, обеси!

У такој беди, Нестор се сети старога рода свога. Поручи у Барајево, па се оданде дигну дванаест првих људи у Београд везиру. То је било у четвртак, а сутра, у петак, било је наређено да се сиромас Нестор, ни крив ни дужан, обеси.

Барајевци, дошавши у град, клекну везиру пред двором, молећи да их саслуша. Кад везир изиде, они му кажу:

— Честити везире! Младић Нестор није упалио мандре; он није ништа крив, него његов бездушни очух хоће њега да смакне са света па оно његове очевине да приграби себи!

— То је момче из Рипња, а ви сте из Барајева; откуд ви њега познајете, упита везир?

Барајевци узму казивати како је Нестор њима род, па у том причању помену да он пада унук и оному богатому Цветоју у Колубари.

Везир се, срећом, опомене Цветоја и његова хлеба и соли, па одмах Нестора ослободи.

Тада се Нестор врати у Рипањ на своју очевину; али како сам није могао куће кућити, Барајевци се порежу и даду му дванаест динарчића ондашњих те се ожени!

Оженивши се, Нестор не хтене дуго остати у Старом Рипњу (на Трешњи), него се пресели у Рипањ садашњи. Ту је доцније изродио пород, и женио синове, дочекао унуке и — умрѐо.

Од тога Нестора остали су Несторовићи: *Влајко*, *Милић*, и *Мија*.

Од Влајка су данашњи *Марићи*, *Некићи*, *Ицићи*, *Јевтићи*, и *Војиновићи*.

Од *Милића* су: *Милићевићи*, *Степићи*, и *Манојловићи*, а

Од *Мије* су данашњи *Бранковићи*.

Сви пак онд, као потомци Несторови, славе Св. Николу, 6 декембра, и poste Аранђеловицу од болести *кратеља*¹.

Несторов син *Милић* живео је необично дуго: веле да је био претурпио сто година. Под старост је носио дугу белу браду, а пред смрт је

¹ Не умем казати каква је болест *кратељ*. Неки мисле да је то *колера*. А сељаци уверавају да је мртвацу који од те болести умре једна нога у век *краћа*!

био са свим ослепио, зубе пак однео је здраве читаве у гроб.

Милић је оставио синове: Степана, Стевана, и Ђорђа.

Милићев син *Стеван* женио се је два пута. С првом својом женом, *Ристосијом*, родио је синове: *Јована*, *Арсенија*, и *Иванка*, и кћери: *Милицу*, *Стану*, и *Смиљану*, а с другом женом, *Марицом*, сина *Аћима* и кћер *Миленију*.

Стеван је умрѐо у Ришњу 1829. На његову гробу, у старом гробљу, у селу, има камени бе-
лег с овим записом:

*„Овде лежи раб Божи Стефан Милићевић.
Представи се 1829 лета.“*

Стеванов најстарији син, прозвани *Јован Ђак*, био је у своје време на гласу међу својим се-
љацима. О њему и хоћемо да говоримо даље.

ДЕТИЊСТВО, МЛАДОСТ

Јован Бак се је родио у Рипњу. Не зна се тачно време његову рођењу, али је сва прилика да је то било од године 1785 до 1790

Његово је цело име и презиме: *Јован Стеванов Милићевић*. а у селу, и околини, обично су га звали *Јован Бак*. Овај надимак дошао је Јовану за то што је ишао у школу; што се је дуже бавио у манастиру као *ђак*, а можда још и за то што је и у војсци, знајући црквено правило, често помагао поповима и калуђерима у богомољама. Тим именом, које му је дала младост а очувала и дубока старост, помињаћемо га и ми у овом причању.

У Рипњу, као што се прича, била је још за Турака нека школа. Од учитеља у тој школи памте се само двојица: неки *Нестор*, родом из Старе Србије, и неки *Леонтије*, родом из „Немачке.“

У тој школи Јован Бак је научио читати и писати. Ту су му школски другови били: Живота Милићевић, Степан Живојиновић, Арсеније и Стеван Јевтићи, Исаило Филиповић, Милија Јоксимовић, Стеван Видић, и још неки којима имена сад већ не памтим.

Јована, као младића вредна и разборита, узме рипањски спахија Турчин, и одведе у Београд да га слуша.

Овај је спахија имао јахаћега коња којег је веома пазио.

— Свако јутро, причао је доцније Јован: — пробудио би спахија мене рано, заповедио би да запалим фењер, па би онда заједно са мном отишао коњу у хар. Ту би он седео и пушио, а ја бих његовога коња тимарио.

Док сам ја то радио, Турчин је често говорио: „Јоване, синак! данас тимариш коња мојега, а сутра, пншалах, тимарићеш својега! Коња, синак, треба добро да гледаш! Храни га и гледај сваки дан као брата, па га, бива, кад невоља дође, мореш и ударити као душмана! — Коња зоби и тимари сваки дан па кад ти сам једном изнесе главу испод сабље — све ти је платио! — Јутром, синак, коња тимари и глади рад' себе — да ти је леп, а у вече га тимари

и глади рад' њега — да је здрав и јак. Није, синак, ни свака длака коњска добра: у сто вра-наца тек један ако буде добар; ђогат се јаше дике ради, и кад је суво време; али дората јакни — па у свет да одеш“!

Таке поуке слушао је Јован од Турчина, и за њих му је доцније био много захвалан.

У Београду, код спахије, Јован је остао до пролећа године 1804.

А по што се Београд, због устанка у Шумадији, затвори, Јован се откачи од свога спахије, провуче се ноћу кроз турске страже на шанцу, и изиђе из вароши, али га већ ухвати дан, те се склони у некакву пећину, онде негде око Тоскине чесме. Сачекавши ноћ, дохвати се Врачара, и оде правце у Ришањ кући.

После неког времена, у Ришњу је отворена школа, и то баш у кући војводе Васе Чарапића. Не зна се је ли Јован у ту школу ишао, али је име *Бак* носио и тада, као што се види из овога што долази.

На својему Псалтиру, који се и данас чува, Јован је својом руком записао ово: „*Купи га дјак Јован Милићевић за пет гроша, месеца јануара, 15 дана у Београду 1809 лета.*“

На истом Псалтиру, само туђом руком, има записано и ово:

„Свидетелствујетсја како приде дјак именом Јован Стевановић од предела грочанске нахије села Ришња. И приде у манастир Боговађу уче- нија ради при игуману Мојсију. И бист јему наставник Авакум Петровић, месеца новембра 20, и стаде учити гласове того же месеца 30 числа.“

Није узалуд у Боговађи животом и радом си- јао чувени архимандрит Хаџи-Рувим, нити је без последица било што се је онде, доцније, настанио први *Управни Српски Савет*, за који је Божа Грујовић спремао своју одушевљену беседу: *„Закон је воља вилајетска“*, — Боговађа је била на велику гласу. У њу су се стицали они који су желели темељно изучити црквену псалтику и типик. А у средини, каква је била онда Бого- вађа, могла се је чути и многа од оних сло- витих мисли које су, баш у то доба, на западу већ увелике мењале лице старој Јевропи.

Кад се сетимо свега тога, не ће нам бити тешко разумети како је могао Јован баш у манастиру чути ону причу о чудном духовнику Мардарију, која је на својему месту у овом спису испри- чана.....

По што је у Боговађи научио гласове и црквено правило, Јован је отишао у војску. Као војник, борио се је на Дрини, на Тимоку, и на Делиграду, где је кад била војска из београдске нахије. У бојевима је два пута рањен, али срећом оба пута лако.

У другој поли године 1813, кад је највећа несрећа грунула на Србију, Јован Бак се је затекао на Делиграду, где је остао чак до Св. Томе (6 октобра). „Од многог пуцања сваки у Бога дан били су нам свима. причао је доцније, образи отекли као сомун¹“.

Некако о Св. Томи он и другови му прођу кроз Турке, који су Делиград били обишли, и утеку сваки у свој завичај.

Дошавши у Рипањ Јован не затече готово никога: сељаци су још раније били побегли преко Саве у Срем. За њима оде и он. Своје кућане нашао је у неком селу у Срему. Тамо су живели чемерно. Прве поле декембра месеца, на позив турске власти, врате се сви у Рипањ, и његови старији начине колибу у Дућевцу, јер су у селу куће биле погореле. Турци, где нису

¹ Јованова дуга пушка, с којом је био на Делиграду и сада се чува у његова најмлађега сина.

доспели све попалити, отварали су подруме, и пиштољима пробијали бурад, те је тако пиће све истекло.

Прича се да су тада многи сељаци, жудни ракије, које ни за новце нису имали где купити, вадили врањеве из празне буради, и озго мирисали онај ракиски дах изнутра, и то им је сиромасима било меште напитка!

У рипањски хан Турци су одмах по заузећу сместили своје сејмене који су држали народ под новом (турском) влашћу.

Јован Ђак, баш за то што је знао читати и писати, често је тражен и призиван у хан к Турцима, кад год им је требало да ком напишу какво писмо, или да прочитају оно које би њима откуд дошло.

Тако је Јован Ђак дочекао годину 1815.

У новом устанку, који би оглашен на Цвети 1815, он је бивао свуда са својим сељацима, и радио је колико год је могао и пушком, и пером, а и грлом у богомољама — где је кад како требало.

По свршетку рата, који срећом није ни био дуг, Јован се је вратио у Рипањ кући, и наставио живот и рад као и други Рипањци земљаци његови.

Живко Мијаиловић из села Умчара, у грочанској нахији, још док се војевало за ослобођење, био је запазио Јована Бака као добра и поуздана војника, и као човека писмена, а ово последње било је, у оно време, велика реткост.

Кад Кнез Милош, године 1815, углави с Марашлијом мир, и управу Србије узе у своје руке, учини он Живка Мијаиловића старешином нахије грочанске, а Живко одмах дозвола Јована Бака, и узе га за својега писара

У писарској служби проведе Јован неколике године. И Кнез Живко и народ у нахији бејаху веома задовољни његовим радом и његовим владањем свуд и у свачем. Манисало му се понекад само то што је био врло оштар у вршењу дужности. Па и у том, докле су га једни кудили што је врло оштар, други су га хвалили што је према сваком једнак, што је свуда правичан.

Али Јован није мислио остати у тој служби, нити у чиновничком напредовању тражити себи среће ; за то се је и вратио у Рипањ кући својој.

Тај Јованов повратак од писарског пера на сељачки будак као да је изненадио све село Рипањ. За то се је о том говорило много и причало дуго. Писац ових врста слушао је од многих Јованових вршњака многе и најмање ситнице које су биле везане за тај догађај. А сам Јован, кога су некад и сами старији синови његови кривили што је оставио службу, ваљда желећи оправдати што је радио, причао је више пута са свим потанко како је то било. За то ће се и овде рећи можда која реч више, али опет само онако како су очевици причали.

Еле, једнога дана, кад се нико није надао, Јован рекне својему Кнезу да више не може бити чиновник, него хоће да иде у село, својој кући, да буде сељак.

— Бог с тобом, Јоване, одговори на то Кнез Живко : — зар толики други цркавају да добију штап у руке, а ти га већ имаш, и хоћеш драговољно да га пружиш другом, да и тебе може ударати њиме?

— То је шала, Кнеже, примети Јован: — а ја са свим од истине не могу више остати у овој служби!

Кнезу је ова Јованова намера била толико необична да није хтео веровати да ће и учинити што говори; али други дан, кад потражи писара, добије од пандура одговор: да је он још синоћ отишао у Рипањ кући својој.

Кнез, после тога, уседне на коња па правце у Рипањ. Дошавши кући рипањскога кмета Ненада, још с коња викне, да му се одмах дозову: Марко Живанић, Павле Видић, Степан Живојиновић, Живота Милићевић, Антоније Марић, Стеван Милићевић, и Ђорђе Качар.

То су били најодабранији људи у селу, и могли су, који више а који мање, утицати на Јована Бака својим мишљењем.

Тек после те заповести скочи с коња и поздрави се с домаћином по обичају.

Кмет Ненад викну снаху те изнесе поњаву шареницу и простр Кнезу да седне у хладу под орахом, а пандури коње одведоше у воће, и повезаше иза коша. На врата из куће нагрнуше дечица, зачуђено гледећи у ове људе у другојачем руху и с многим оружјем.

Наместивши се у хладу, Кнез прими од пандура Милоја распаљени чибук и, гледајући махом преда се, узе одбијати густе димове.

Ненад се мало задржа код Кнеза, докле се по обичају с њим упита, па после уђе у кућу те рече да се готови ручак; из куће, на друга врата, изиде у воће к пандурима, те им каза где је сено и зоб за коње. Не прође много, а у воћу закречаше кокошке, и једна, сиротица, нарочито убрза и утањи: кве! кве! кве! докле не умуче са свим.

Суђено је ваљда било да баш она плати главом кнежев долазак у Рипањ.

Сељаци, за које је био отишао биров, долажаху један по један, и седаху око Кнеза ко на столицу, ко на греду, ко на трупац, а један посади у дубак празно буренце, па му седе на срећеве.

Кнез Живко се са сваким питаше лепо, пријатељски, и свакога нуђаше да седне. Људи се малко згледаху, јер он није био у век тако мек..

По што се сви искупише, Кнез поче овако:

— Море, људи, ја сам вам ударио на муку с писаром Јованом: не ће момак да остане у служби, а ја писара не могу да нађем, па сам звао

вас: ви сте му рођаци и пријатељи, да гледамо како год да га склонимо да и даље буде писар!

— А зар он није код тебе, унута Живота зачуђено?

— Ноћас у неко доба дошао је кући, рече Јованов отац, Стеван Милићевић.

— Погле! Погле! луда човека, рећи ће Ђорђе Качар, који ни мало није мрзио на власт и на господство.

— А да није што укварио у служби, пита старац Марко Живанић?

— Није, Ча-Марко, ништа укварио, одговори Кнез Живко: — паметан је, вредан је, чист је, и доброћудан, а још онако лепо писмен; али ево муке — не ће да остане...

— Зовни га ти и припрети, а ми ћемо сви навалити на њега, па се мора вратити, рече Ђорђе Качар.

— Ненаде! окрете се Кнез Живко кмету: — пошљи бирова нека дође Јован!

Ови сељаци сви беху ради да се учини што жели Кнез, једно што је он њихов старешина, па му само за то желе учинити по вољи, а друго што је њима самима било мило да из Рипња изиђе какав већи чиновник. За то, разговарајући

се, одобраваху све што говори Кнез, и сви кривљаху Јована.

Не прође много, ево и Јована. Кнез Живко, видећи га да долази, осмехну се благо, и још из далека рече:

— А, Јоване, је ли старије јутро од вечера? Држим да си се досад већ предомислио; него да ручамо па да идемо на посао!...

— Кнеже, поче Јован, гледећи у земљу и слежући раменима: — ја сам казао да више не могу бити писар.

— За што, за Бога, не можеш? упита Кнез опет благо.

— Што, болап Јоване, бежиш од своје среће? вели му Ђорђе Качар.

— Ти си луд човек, ако у Кнеза оставиш суму, па се вратиш у Рипањ на проју, вели му Живота.

— Не треба тебе ни питати, рећи ће Павле Видић: — него натерати силом!.....

Еле готово сви осуше кривити Јована, и наговарати га да се врати у службу. У том кривљењу неко из гомиле рече да је Јован упоран.....

— Немојте, људи, грешити душе, рече Јован гласом праве молбе: — Нисам ја упоран, нити ја ово чиним да коме пркосим. Мени је веома

криво на себе што не могу да учиним Кнезу по вољи; али ми верујте да се не могу да одвојим од овога нашега села. Нека ме туга хвата кад само помислим да се удаљим од наших њива и ливада, од станова, вогњака, винограда, кован-лука, и свега овога што је створио Бог, и што су начинили људи. . . .

— Чудна ми чуда, пресече га Кнез Живко: — Рипањ је село као и свако друго село. Мило ти је што си се у њему родио и обикао, а док видиш боље и обикнеш се, замиловаћеш друго место као и Рипањ.

— Може бити, одговори Јован гледећи у земљу: — тек ја сада болујем кад год се удаљим из овога места. Ја сам, па ви сви, браћо, то знате: — боравио неко време код спахпје у Београду. Ено оно је баш град голем и чувен. Цареви и Краљеви крве се око њега. У њему се човек може научити свакојакому занату, може стећи блага и имаћа; из њега се може заповедати свој земљи наоколо, па сам ја у њему био као у тамници. Наш спахија, знате га и ви, бејаше друга вера, али човек да не може бити бољи. Није ми била тешка служба газдина, није ми досађивала ни сила турска, али ме је давила она тескоба, она студена туђина свуд око мене!

Мени се је чинило да онде сунце не греје као сунце наше, да вода не хлади као вода наша, да ветар не пирка као ветар у нас. За то сам туговао за Рипњем, прости Боже, као дете за матером ! Ето и данас ми се чини да ми је овде сваки грм рођак, да овде сунце живље греје, да цвеће лепше мирише, да тице веселије певају — управо да је само овде право живљење, а на сваком другом месту тек је невољисање ! За што ми се то тако чини, не знам казати, али тако осећам, и од тога осећања не могу да се отресем.

Сељаци, који мало пре онако наваљиваху на Јована да остави село, и да се врати у службу, слушајући га сада како говори, опазише да би и сами, на његову месту, тако осећали, па се тек ућуташе, оборише главе к земљи, и узеше које чим забављати се : један куцка штапом бусење пред собом, други руби и окружује свој десковак, трећи узео некакав врг па му буши уста и вади семе изнутра. Све се ућутало ; само по некад неки рекне :

— Е' !

— Соли ми, право и каже, шану Антоније Марић Стевану : — нема ти ништа боље него

бити сељак! Све се мења, све се преврће, све пропада: само сељак остаје оно што је.

— Где се ко родио, онде му је Мисир! одговори шапутом Стеван.

Кнез Живко јасно виде и да се Јован не мисли вратити, и да су сад већ и ови сељаци прегли на његову страну. За то, ма да је мислио овде ручати, прекиде разговор овим речма:

— Ненаде! Кажи нека изведу коње! Имам журна посла у Врчину. По том, окренувши се к Јовану, заврши:

— Ја сам желео да будеш човек, а ти волиш остати каљогажа, па нека те! Кајаћеш се!....

Иза тога уседе на коња, и оде пут Врчина.

Јован пак оста весео као човек који је неки велики терет скинуо с леђа.

ЈОВАНОВА ЖЕНА МИТРА

Бавећи се које у школи и у манастиру, које у рату за ослобођење отаџбине, а које у писарству, Јован се није оженио онако рано како се обично жене момци у селу; али и женидби дође време. Он испроси у селу Сремчици девојку Митру, кћер Живана Станковића, врло уредна домаћина.

Митра је била неколико година млађа од Јована. Жена средњег раста, нежна састава, смеђе косе, плавих очију, образа дугих, а здравља слаба — она би се сваком учинила веома слабачка за тешке пољске радове сељачке. А она је, међу тим, готово напоредо с Јованом радила све радове које обично ради женска страна у Ришњу. У пословима пак ручним и домаћичким није јој било друге на далеко.

Познато је како је јеловник сељачке куће у Шумадији веома прост. Ту се хвали само оно

што се испече на ражњу, а то готово у век раде мушкарци. Па и о печењу се може говорити само у дане мрсне, а кад се пости — проја и насуљ готово су сва част. Да погледамо како се је, у тој несташници, довијала Јованова Митра! Од обична пројина брашна, од кога друга здена дебелу водњикаву пројетину која се, особито лети, брзо уквари, Митра је утврђе месла танку пројицу, посолила би је колико треба, увила би је у орахово или липово лишће (којега је сваког лета остављала и за зиму), па би је тада испекла у црепуљи. И кад би је извадила и опајала, пројица би изишла жута као смиљ. Така се проја могла и сува јести, а са смоком или готовцем била је смерном апетиту не као оброк него као гозба! Стрмни хлеб Митра је такође месла марљиво и вешто, и пекла га је или у великој хлебној пећи, или у црепуљи под вршпком. Такав њезин обични сомун био је и лепши и слађи од многога славскога колача!

У дане најтежих пољских радова Јован је, захваљујући вредној и умешној својој домаћици, имао за сваки оброк укусно скувана јела, мрсна или посна, каки су кад дани. И то му је др-

жало здравље и крепило снагу за онако многе и онако тешке ратарске радове.

Децу своју Митра је свако јутро чешљала и обувала, често мила, сваке недеље облачила, и у опће необично нежно гледала. Њени синови никад нису понели чарапа *пругара* (само од беле и црне вуне), већ су свакад носили лепе шарене чарапе, од плетива обојена у неколико боја, и са два поплета; они су свакад носили кошуље с везеним зарукављем, с везени колирима, и с гранама на скутима!

Митра је чак доспевала и многој својој кони да помогне у оваким радовима. Догађало се је не једном да нека веселница, срезавши кошуљу, не може после да је састави. У тој невољи потрчи Снаша-Митри да она покаже! Дошавши на вратнице, изазове је, и појада се у каквој је незгоди. Митра остави свој рад, ако га је имала у рукама у тај мах, узме конин шав, стане клинове и латице угађати и пришивати, а кона, за то време, прича како је то посао тежак и мучан. Бивало је да кона још не исприча све своје јаде, а Митра кошуљу доврши, па је пружи рекавши:

— Ево, слатка! прометни жишку здравља ради, па подај да обуче (онај ком се шије).

Како се је Митра старала о својој деци могло се је видети кад ужинају чобани где је и њезин син. Погледајмо их за часак!

По дне је. Илинско сунце пече — хоће, мислиш, земљу да спржи. Чобани сјавили овце на појило. Стока, напивши се воде, полегала у дебеле хладове под старим лиснатим буквама, само неколике двиске, жустрије од других, збијају главе у гомилице, тупкају ногама, врте реповима, бранећи се од мува: мало још па ће и оне полегати. Цело стадо узеће дремљиво преживати и одмарати се.

Чобани пак, изабравши за себе лепу рудину поред воде у хладу, посадише се у круг, поскидаше с врата ко јанџик, ко торбицу, и извадише сваки своју ужину.

По чобанској ужини може се познати и колико је кућа мрсва, и колико је редуша вредна и болећа.

Сава Маријин, најстарији у овој дружини, вади из своје торбе четврт проје, две главице црна лука, и крпицу соли; Милутин Арсенијев четвртину црна сомуна, и у крпи тврда сира; Милинко Манојловић — четврт проје и уд сланине; Милан, Митрин син, најмлађи међу чобанима, вади из јанџика с прста дебелу пројицу, јутрос

мешену, и у орахову липшћу испечену, жуту као лимун, после одавија чист бели убрус из кога се помаља ренов лист, у који му је мајка завила сира, мека као да је сам скоруп!

— Бр'те мој! Бр'те мој! рећи ће Сава Маријин: — ја од ове моје веселе проје само кору могу јести: средина сва плеснива!

— Мој сомун, вели Милутин Арсенијев: — није плеснив, али је тако гнецав да ми се баш не једе. И крунећи свој тврди сыр, мљацка га с крајиком од сомуне

— Ја ћу моју проју подмазати сланином, вели Милинко: — да'ко прође кроз гушу.

— Узмите моје проје, ја ово сам не могу појести, вели им Мплан, Митрин син.

— Бр'те мој! одговори Сава: — немој нудити два пута! Да је Стрина-Митра знала да ће овозико нас бити на ужини, па да спреми свечарску проју, али, бр'те, да је испече ето тако! Е, вер' и Бог, што та жена зготови, оно је баш и да се болан вида!.....

А каква бејаше беседа и песма у те просте жене?!

Митрина је мајка рођена у селу Планинци под Маљеном, а дед јој, очин отац, доселио се

је испод Суве Планине. Може бити да су баш родитељи, из толике даљине састављени, и могли оставити чеду свом у наследство онако богат речник каквим се је служила Митра!

Кад она, успављујући које своје детенце, певуши песмице које санак маме, онда се свако морао дивити откуд простој жени толико богатство у речима, толика гипкост у обртима, и толика финоћа у изразима. А кад пред вече, враћајући се с рада из Ковионе, пуним својим грлом викне певати низ Јелинце, онда јој одјекују све оближње косе и долине. Ко путује обично стане, а ко ради, исправи се — да се наслуша дивна гласа и необичне песме. Колико је пута Јоксим Качарев, чувши ову песму, стао, послушао, и рекао:

— О, жено, Бог ти дао! Твоје грло, чини ми се, разговара и гору и траву!

Митра је била жена врло жалостива, и увек на сузу готова. За то није хтела певати, нити је могла слушати да други пева песме врло жалостиве, као што су: *Рођество Јанковића Стојана*, или *Зидање Скадра на Бојани*. А било је песама које је певала лијући сузе низ образе; тек те сузе нису биле сузе туге

Била је веселница слабих недара, за то је невољисала са сваким дететом својим, докле га је подигла. Најмлађему сину својему рекла је једном :

— Весели синко ! Ја сам тебе одранила више песмама него недрима. Певала сам ти од невоље, не имајући чим да те надојим, а ти слушајући и гладан заспиш !... ..

Дивна жено ! из твојих руку свака је храна била питна као и животворни сок из недара твојих, а песмама својим ти си чеду свом предавала и милину свога анђеоскога гласа, и безбројну множину народних творевина, и необично обиље и сласт своје беспримерне беседе ! —

То му је било храна друга, храна трајна, за коју ти никад не може довољно захвалити !

V

ЗАДРУГА

Јован Ђак је био најстарији син Стевана Милићевића. После Јована, Стевану су се родила још два сина: Арсеније и Иванко, и три кћери: Милица, Ста́на, и Смиљана.

Стеванова жена Ристосија, мати ове деце, дочекавши да ожени Јована и Арсенија, разболе се и умре.

Оставши удовац, Стеван је имао у кући ето три сина и три кћери. Свако од те деце могло га је, колико било, послужити. По тому могло се мислити да ће он, и без жене, имати сваку дворбу и угодбу у средини толиког народа свог.

И, душа ваља, деца су сва чинила оцу што су год могла, и чинила су све радо, само би се могло запитати: да ли су могла, да ли су умела онолико и онако како је требало?

Није прошло много времена, а већ се могло опазити да је Стеван остао без свога друга, без Ристосије. Да не говоримо о оној, тако рећи, душевној самоћи, у којој се је нашао Стеван по смрти Ристосијиној, једно нам ваља казати на сва уста. Још пре десет-дванаест година, Стевана је заболело једно око и, мало по мало, истекло је готово све. То око је Стеван увек носио завијено. Тај завој и медеми које је на око привијао, тражили су руку и лаку и вешту која би боно око свакад на време изапрала и марљиво завила. То је умела рука Ристосијина. Ни старија снаха, у свачем вешта, и свакад рада, нити рођена кћи — нису умеле те дворбе учинити Стевану како би требало.

Трајна тешка бољка у оку, и самоћа у којој се осети Стеван после Ристосијине смрти, испунише његову душу неком тешком чамом, неком мором на јави, која се није могла ни чим разагнати.

После вечере, по што би синовима казао што ће који сутра радити, и по што би их отпустио да спавају, Стеван би остао на столици према ватри сам самцит.

Снаха, или кћи му, пришла би те га пзула, па би оне после још пословале по кући докле

би било вечерњега посла, очекујући да и он легне, па да запрећу ватру. Ну Стеван би обично и њима рекао да иду лећи, а сам би остао докле год се огањ не би сав потулио!

То се је понављало толико пута да није никакво чудо ако су се снахе и кћи првикле да на тати оставе да огањ запреће, по што тако у заборав остаје сам уз огњиште.

Спуштајући се у постељу после свију, Стеван се дизао из постеље пре свију. Снаха и кћи му, знајући то, старале су се да му се јутром одмах чини свака дворба по обичају: да му се отре обућа, да му се полпје да се умпије, да му се старне огањ, и друго што је у реду.

То су оне истински желеде, то су обично и чиниле, али се је ипак догађало да Стеван, уставши пре свију, сам напипава и трља своје обојке и чарапе, да виче кога да му полије, и да огањ на огњишту сам распретава као какав, прости Боже, воденичар у воденици!

Јован и Арсеније кидали су се за то; кривили су или себе, или млађе од себе: што се тати не чини све на време; али се баш није могло свакад све да доспе. Често се на Стевану могла да види кошуља без сапетљача, или на

ногама му каиши жути, ненамазани, или чарапе у недељу оне исте које су биле и у суботу....

То за живота Ристосијина није било никад !

То тако траја читаву годину дана. За то време, Стеван по обичају даде сва подушја покојној Ристосији, и гроб јој опсече лепим опсеком, а чело главе усади јој висок дрвени ишаран крст, као што је обичај у селу.

Деца су се надала да ће се он, после тога, разгалити, да ће бити као што је био некад пре.

Аја ! Стеван и даље идаше мисаон и гневан све једнако.

Једном на косидби, рећи ће Стевану Јоксим Качарев, онако као од шале :

— Море, Стеване, ти ћеш пропасти, ако овако сам останеш и даље !

— Ја шта да радим, одговори Стеван ?

— Ради што раде сви други, кад их то снађе !

— А деца ?

— Деца ? Да су жива и здрава, деца и сад више гледају себе него тебе ; а кад дође време и она ће се разројити свако у своју кошницу, био ти са женом или без жене. . . .

Стеван одмахну главом , поћута мало , па проговори :

— Готово, право кажеш¹.

После тога не прође много, а Стеван се диже у село Рожанце, и оданде узе себи другу жену по имену *Марицу*, удовицу неког Ђорђа Петровића.

Тако Јован Бак стече и маћеху.

Реч маћеха биће једно од најмрзнијих имена међу свим рођачким именима у Срба. По опћем оштром суду о маћехама, могло би се помислити да су маћехе некакe особите жене, од другога рода и васпитања, од друге вере и морала, а оне су онаке исте жене као и мајке. И баш оне које су највише хваљене као мајке, бивају највише кућене ако их несрећа нагна да постану маћехе!

Ван сваке је сумње да има маћеха с правим материнским срцем спровођу деце *затечене*, као и спрам своје *доведене*. За потврду тому, доста је поменути добру *Миљу*, маћеху српског добратора Мише Анастасијевића, којој овај велики Србин вазда захваљиваше за немерену милошту

¹ Качарев син Јоксим причао је доцније више пута како је његов отац очувао оца Јовану Баку. »Да није било Јована Качара, говорио је он: — Баков би отац или умр'о пре времена, или померио намећу.«

за анђеоску доброту, и за све срећне упуте у сваком раду и у свакој тековини. Тек се не треба чудити ни осуди која се тако често чује о маћехама. Људи су свуда људи; у најрођенијој рођи човек никад не ће са свим да сметне с ума свој засебни интерес, баш и ако га и не помиње јавно; а зна се да је човеку више пута много теже оно како мисли о каквој штети, опасности, или недаћи својој, него сама та штета, опасност, или недаћа. Маћеха, својим доласком у нови дом, обично разбуди бојазан за засебне интересе, и изазове је да проговори. Често се мисли да је маћеха донела у кућу различност интереса, а она је њу затекла, и само је разбудила живље старање о њима, и можда увећала број интересованика!.....

За маћеху је зло и у варош и у селу, па је у селу опет горе него у вароши. У селима се људи обично жене рано, па им и деца рано приспевају. Многи сељак остане удов у својој четрдесетој години, а тада у њега може да буде синова ожењених и кћери на удају. Где маћеха затече пасторке нејаке, па их она подигне, ту може и очекивати заслужену захвалност; али где она дође на пасторке ожењене људе, ту је за њу веома тешко. Она треба пасторцима да

буде мајка, а они од ње не потребују никаквих услуга; снахама треба да је свекрва, а она је после њих доведена у кућу, и кроз годину дана може њена колевка да крцка напоредо с колевком снахином. Ту нема нарави, нема стрпљивости, која би могла избећи прекоре, увреде, свађе, и све оне неминовне непријатности које се морају јавити у овакој задрузи, и из којих се доцније, мало по мало, између велике омразе и распада задруга.

Па и то још није све. Може маћеха из првог дома довести које своје дете, а у другом дому затећи једно или више пасторчади. Ова доведена и затечена деце, ови *своци* — како их народ зове — треба да живе као браћа, а они често хоће очи да поваде једно другом.

У Јовановој кући, кад му се отац ожени по други пут, стече се све ово.

Марица, дошавши за Стевана, доведе из првога дома синчића Ђорђа, а са Стеваном, доцније, роди сина Аћима и кћер Миленију.

Јован је, међу тим, пре био постао отац, него што му се родио брат од маћехе Аћим, јер је његов синчић Стојан био неколико месеца старији од својега стрица Аћима.

Тако су се овај мали синовац и још мањи стриц напоредо љуљали у колевкама, заједно се учили лазити, смејати се, те своје родитеље веселити, а некад их, Бога ми, ма и нехотице, малко и завадити.

Од све ове деце, Марица је највише пазила Ђорђа, и ту пажњу је правдала тим што он у тој кући нема дела, што не ће браћи узети ни њиве, ни ливаде, него му је све то што поједе и подере. С тога се ја често споречкавала ма с ким од кућана. Тек то што се догађало међу неким и неким од кућана, није знала ни сва кућа Стеванова, а камо ли суседи.

Ако би се једна оштрија реч изговорила малому Ђорђу, Марица би то узимала као прекор малиши без заштите, и бранила би га и где треба и где не треба, а кућанима се опет та велика брига за Ђорђа чинила као неправда, као превиђање друге деце, којој је она требала да је меште мајке!

Еле око тога детета, и због тога детета, бивало је често опорих речи и, Бога ми, горке свађе.

Једном Јован из ненада удари на врата свом вајату, а кад тамо, а оно Митра и Милица, сестра његова, седе и плачу.

Митра, желећи затајати узрок плачу, осмехну се и рече заови:

— Аратос те било, кадивице, и с том твојом причом, натера ми сузе на очи од силнога смеја! Милица пак, не умејући крити се, јецаше и даље. Јован познаде да је ту било истинскога плача, па и пак не хте одмах питати. Кад Милица изиђе, Митра му исприча како су се маћеха Марица и пасгорка Милица нешто споречкале, и како је у свађи дошло до боја, а она притрчала да их развади, али је у тај мах ударио свекар јој Стеван, и хтео их истући све три да нису побегле у воће.

Митра још не доврши своје причање, а у вајат упаде Милица па, обливена сузама, поче овако:

— Слатки брѣто! немој кривити снашу, а ја ћу ти, очију ми мојих, казати све како је било: Јован је погледа, као да би хтео рећи:

— Па де кажи! А у глави његовој вијаше се ова мисао: почињу ситне задевице; из њих ће изићи распад куће!...

— Толико пута досад, отпоче Милица: — на-на виче на Стојана за пр'а Бога, а мени је то криво, па свакад браним дете. Данас она скинула с карлице скоруп и одвојила да остави,

али свом Ђоки дала да једе, а Стојану пружила само кришку проје. Стојан, срце моје, видећи да Ђока једе скоруп, не ће да загризе проју, него плаче и виче:

— Дај ми млека! Дај ми млека!

— Крвљоши то, болест те појела тешка, рећи ће му нана: — док ти нисам умала, па ће ти пресести и што си лане појео!

Снаша је била отишла на воду. Мени би жао детета, па приђох и рекох:

— За што, јада, нано, да га изеде болест? Што не даш и њему скорупа?

— Дала сам му комад већи од њега, одговори она срдито.

— Дала си му суве проје, а што му не даш и мрса?

— Ви'ш ти господичића! Не може проје! Био му отац ћата, па се већ и спн погосподио....

Мене те речи убодоше у само срце, па тек рекох:

— За Бога, нано, видиш и сама како је слабачак, да је среће...

Ја још не доврших што сам хтела рећи, а нана се одсече:

— Па нека крепа! ваљда ће се затрти Рипањ, ако нестане једнога пуше....

— Нека крепа твој првенац! повратих и ја њој у љутини: — што да крепа братић мој?

Нана ти ђипи, ишчупа запињачу, и замахну да ме удари, али ја дохватих запињачу да је отмем од ње. У том нашем гурању стиже снаша с воде, спусти суде, па дотрча да нас развади.

На то удари тата, дрекпу на нас, и би нас све три истукао да не утескосмо куд која.

После те своје приче, видећи да Јован ништа не говори, Милица изађе из вајата и оде. Јован је дуго ћутао и мислио. Најпоследње рећи као да сам себи говори:

— Овде се дуго не може остати. Ја се морам оделити

— Како делити, од Бога не нашао, рече Митра: — зар овако сами и с голим шакама?

— Кад је у ситницама овако почело, боље је и голи да изиђемо, него да дочекамо какву бруку.

— Теби тата не ће дати ништа, ако то учишиш.

— Од своје писарске плате, ја сам купио Мургу и Жероњу. Њих ће ми ваљда дати, а после . . . хе! мучићемо се. Не мислим ни ја да ћемо благовати . . .

— Ти заборављаш, вели Митра даље: — да сам ја, несрећница, слабога здравља, да сам на-ступљива. Док сутра паднем лежати, теби нема ко хлеба умесити.

Говорећи то, Митра леваше крупне сузе низ образе.

— Све то ја знам; о свему тому мислим, али ти опет кажем да је боље мучити се не знам како, него живећи овде дочекати већу свађу и можда срамоту и грехоту... Тек трпи и ћути до јесени...

Митра, опазивши да је Јован већ прегао на једну страну, слеже раменима и ућута.

То лето, дуго и немило лето, прође како тако. Нестало беше весеља у Стевановој кући. Некад по цео дан на његовој њиви ради он и сви његови синови, снахе, и кћери, па се једва чује да ко с ким проговори. То бејаше пакао а не кућа!.....

Једне јесење вечери, после вечере, кад сви људи у Стевановој кући још сеђаху око ватре не говорећи ништа, Јован уста на ноге, скиде капу, и бојажљиво стаде пред Стевана, оца својега, рекавши:

— Тата, дај ми руку да те пољубим, па ми опрости — ја хоћу да се оделим!

Стеван, кад чу те речи, трже се, и први му покрет бејаше да Јовану пресече беседу, али се зар сети свега онога што тако често бива у његовој кући, па му готово нехотице пружи руку, рекавши:

— А куд ћеш? Ваљда не мислиш под грм?

— Хоћу на ону рудину „Под Брдом“, испод Ристине Стублине.

— Нек' ти је срећно! рече он после приличног ћутања: — води Мургу и Жероњу, а нама ће остати они... други.....

— Па нека вам остану и њих два, ако ти велиш, тата!

— Води! води! Њих си ти купио за своје паре; а и требаће ти: шта ћеш без волова?..

Јован се саже те пољуби оца у руку. За њим приђе и Митра свекру руци.

— Прости, тата, рече она: — може бити да сам те и у незнаси увредила!

— Нек' ти је просто, ћерко: ниси ти мене увредила, него си ме и послушала, и подворила, и насмејала; али... ваљда је тако рекао Бог. Хоће кошница да се роји!...

Сви троје оплакаше.

При свем том, и Стеван и сви његови кућани мишљаху даће се Јован те ноћи предоми-

слити, па остати и даље у кући. А кад освану други дан, сви с чуђењем видеше да је он свој вајат, у ком је боравио, дигао и пренео на рудину Под Брдом, како је синоћ и рекао. У тај вајат сместио је Митру с дететом, и све што је имао од кретне своје имовиције.

Станивши се на голој пољани, Јован прво навали те загради околу велику градину, коју је доцније засадио свакојаким воћем.

Јованов синчић Стојан био је већ проходао, и умео је доста разговетно говорити. Налазећи се на овом новом месту, у голој пољани, где још није било ни воћа, ни хлада, дете се расту-жи, и навали на мајку :

— Хајде, мајо, да идемо кући !

— Очи моје, одговори му она уздахнувши : — ово је сад наша кућа !

— Није ово наша кућа, наставља дете жадостиво : — ово је ружна кућа. Хајдемо нашој лепој кући !

— Срце моје, оно је сад њина кућа, није више наша ! Кад сам ову реч њина први пут изговорила, причала је Митра доцније : — било ми је као да ме је стрела у срце устрелила. . . Заговарала сам дете да не тужи, а самој ми се срце цепадо што смо изашли из задруге и овако се осамили !

Изишавши из очине куће, Јован је узео два вода и краву с телетом, што је за своје паре био купио; имао је два десет и један дукат уштеде од своје писарске плате, и отац му је одвојио од летине колико му може бити доста до нове хране.

То му је било сва имовина.

Данас је тешко и замислити како је онда било онде где је Јован наместио своју нову кућицу. Поток *Дућсвац* онда је текао кроз густу шуму; данашња пољана *Коларица* онда је била честа да јаје из неба падне не би могло ударити у земљу, а *Равнице*, где су данас њиве и ливаде, онда су биле граничев гај као море!

И тако је било близу и горива и свакојаке грађе, а и сваке згоде да се може запатити и држати доста стоке.

Јован је најпре навалио да око кућице загради што веће поље. То поље је оне зиме готово цело засадило шљивама и другим питомим воћкама. Он је имао својих ораја и својих калема које где, чак и на туђој земљи, што је садио и калемио на доколици. Сада, заградивши своју градину око куће, узимао је по неколике од тих својих садница и калема, и пресађивао их у градину око куће, остављајући свакад неки број онима на чијој су земљи дотле расли. Нико се за то није на њета срдio; само су се многи чудили како се је он из раније тому досећао!

Срећом његовом примало му се је све, што би само побоо у земљу.

Поред тога, купио је две супрасне крмаче, и од њих је већ друге годпне имао мали крд својих свиња.

Купио је и неколико оваца, а краву је, као што је мало пре речено, довео још кад се је оделио.

Пару је Јован заслуживао и качарским занатом, који је врло добро знао, и којему је била велика проходња оних неколиких родних година.

Али зиратне земље Јован није имао, јер му отац није хтео дати деда докле год је био жив.

За то науми да сам себи окрчи њива и ливада. Осојина у Ковиони у оно време није била ни-чија, и, по ондашњим правним појмовима, при-падала је оном ко је први заузме и окрчи, а била је већином покривена гором церовом, и буковом. Ниједан Рипањац није ни помишљао тако далеко од села крчити себи њива и лива-да, особито што се је знало да је ту и земља мршава. Јован се тога није плашио. Он зађе у ту осојину те лепо оном остарелом земљином накиту донесе смрт, а другом, ситнијем али ко-риснијем, спреми живот: церове, грмове, и букве он је обарао или белио, а леске, липе, јасенове, и други шиб крчио је и спаљивао, те тако плугу и коси поље отварао.

Кроз неколико година сину красни пропла-нак у Ковиони, зазеленише се ливаде, затала-саше се жита, и заמודрише се кукурузи да се од милине не можеш нагледати.

То бејаше ново имање Јована Бака.

Рипањци су се у почетку чудили Јовану што је отишао тако далеко од села, и што је за-пливао у гору као у какво море. А доцније, ви-дећи да је народа сваки дан све више, а земље колико је толико је, почеше и сами пристајати уз њега и радити оно што је радио он.

Ну Јован није ни овако брзо ни овако лако стекао своје имање, како то ми овде летимице причамо. Треба се сетити да се је Јован оделио од задруге, и да је у његовој кући сва радна снага била он и његова жена, докле му нису деца пристигла. А жена Јованова, поред све необичне вредноће и ретке памети, била је, веселница, несталнога здравља. Врло се је често жалила да су јој „спали желуци“, и кад је то снађе, претура се од тешких болова, и пишти као рањеник. Кад је тај наступ стегне, тражила се која вешта жена да је истрља и потпаше, те тако јој болови мало умину. Те услуге Мп-три су чиниле њене сусетке врло радо. Од свих њих била би грехота не поменути бар Стрина-Марију удовицу, и Стрина-Тодору, жену Ристе Јојића.

Марија је била жена омалена, сува, коштуњава, црна, али вредна и окретна у сваком послу. Готова је била помоћи кад год се позове, само као жена потребита и удовица с мушком децом, није свакад доспевала одмах дотрчати у помоћ.

Тодора бејаше жена висока, крупна, мушкобанаста и у ходу и у говору. Муж њен и она доселили су се у Рипањ озго с Уне. Још су но-

сили крајишко одело, и говорили су јужним говором. У својој кући Тодора је имала довољну одмену, за то је на сваки позив могла Митри одмах доћи у помоћ.

Чим Митра занемогне, одмах пошље дете за „Даду Тодору:“ тако је је звала као млађа старију.

И Тодора дође брзо: још с врата она засукује своје рукаве, устури за леђа оба пера од своје мараме повезаче, утиша Митрину децу и склони их куд било да се забаве, па онда узме Митру трљати и потпасивати.

Иза тога, Тодора види шта треба кући: умеси хлеба, и пристави лонац с ручком, па деци рекне:

— Гледајте нека ватра гори, подстичите угарке да лонац ври, само чувајте да не покипи. Ако Митри буде теже, одмах дотрчите к мени!

Митри је обично, после те услуге, бивало лакше.

Те две жене, Стрина Марија и Стрина Тодора, налазиле су се Митри у болести као да су јој рођене сестре. А и она, кад је здрава, одуживала им се је или радом својих златних руку, или укусним готовцем о благим данима, а кад Јован подрезује кошнице, онда се по ча-

нак најлепшега липовака морао послати „Дада Тодори“, и „Сеша-Марији“

И још нису ово све муке које се у инокоштини трпе.

Поред својега тако слабога здравља, Митра је била чипавих недара, тојест, дојећи децу, није никад имала довољно хране да их одоји недрима својима, него се је довијала од сваке руке докле их је подигла.

И баш поврх такве невоље снађе је ова добрина: ослобођавајући се једном од бремена, Митра роди два сина близанца!

И у мајке здраве, млечне, и богате — близанци су мука над мукама, а ко да опише муке које су тада потеглили Митра и Јован?

Благо тому ко рода свога има на близу! И ако се вели да свој свога не храни, али тешко тому ко га нема!

Митрина заова, Јованова сестра, девојка удавача, бејаше код Јованове куће наградила разбој да тка девојачке дарове, и да се од Митре поучи у сваком ручном раду. Кад се Митри нађоше у један мах близанци, ткаља заборави свој разбој, удавача остави своје дарове, па се јави тетка да се нећацима у невољи нађе. И та девојка, и Стрина Тодора, не смирише се за

читавих шест недеља око Митре и њезиних близанаца.

И што је чудна сатвар материно срце! Кад та два близанца преминуше, Митра се груваше у прси за њима! Чак после 20—25 година, кад год би их поменула, свагда би дубоко уздахнула и рекла:

— Жалости моја! Да су ми сада Сава и Тома, куд би мој крај био?!.....

Еле су Јован и Митра, оделивши се од заједничке куће, осетили сву горчину и сву муку живота инокосна; и уверили се колико је драгоцену пажњу својега рода, и добрих суседа.

Шта вреди у оваким приликама помоћ својте и суседа, може оценити само онај који је био у невољи да је тражи. А Јован је, по некој својој срећи, налазио те помоћи кад год му је затребада. Зовне ли он на мобу, нико од званих не изостане; хоће ли позајмице, нуде му је многи; тражи ли посленика, нађе га одмах. Толико пута, у време вршидбе, његов шурак Јован, по наредби очиној, чак из Сремчице, дође и доведе по неколико коња, те му жито оврше и помогне ставити у сувоту на се, после тога, преко Липовице врати кући. А кад је требало где кулучити, суседи би се у један мах по два

три понудили да пошљу посленика као одмену Јовану Ђаку.

То је било и сведочанство пријатељства и помоћ Јовановој кући и тековини.

После свега што је довде испричано, и после доста година и многога рада, кад су Јовану и деца одрасла, могао је он задовољно погледати на своју тековину. Поред његове старе кровињаре, стајала је тада велика нова кућа ћерамидара с две простране собе, с великом кујном с тремом и веома згодном диваном, која се је капцима могла заклопити као каква кутија.

Око куће је имао још неколико тврдых и лепих зграда, као што су: пространа качара, подрум, вајат с неколико одељења, амбар, кош, кошара, хлебна пећ, млекар и још неколики наслони за склониште плугова, кола, саоница, и других ствари

Имао је два винограда и три вотњака, осем онога великога око куће; два јабучара с јабучама и крушкама од неколико врста.

Даље, имао је своју воденицу, свој плуг волова, двоја кола, преко петнаесторо говеда, око шездесет оваца, неколико коза, преко сто свиња; коња за јахање, троје четворо кљусади, и три-естину преседа кошница.

Његов је подрум свакад био пун лепе домаће шљивовице; имао је и вина, али огодно: њим је тек домаћу потребу подмиривао, а од ракије је и продавао.

У подруму, на греди ококачи, била су два три заструка пуна здравих цванцика. Имао је и дуката, али мало; бар њих није држао тако да се могу видети.

Ником није био дужан ни паре.

У кући је имао мрса, бела смока, и разна варива преко целе године. У његову кошу нови су кукурузи затицали старе, а у амбарима је било жита и за храну и за продају.

У том свом имању Јован је живео смерно, али задовољно. Богаташ није био, али је имао свега што је држао да му од истине треба. И свакад је говорио:

— Богу хвала, мени је лепо!

VII

ЖИВОТ И РАД

Јован Бак је, као и други вредни сељаци, свакад устајао рано. Уставши с постеље, обукао би се, обуо, и умио, па би се одмах молио Богу.

Умивајући се, редовно је читао из часловца молитву : *„Христe, свете истине, просвештајај и освештајај свакога човека градуштаго в мир“* и т. д.

Радним даном, молио се је Богу сам према икони Христову Распећу, која му је висила у соби о источном зиду. Ту јутрењу молитву почињао је овако :

„От сна вастав“, па би је продужио кроза сву *полуноћницу*, до краја *првога часа* у Часловцу.

После молитве, изишао би у кућу к ватри, где би сео те попио мало ракије и појео хлеба, а некад би узео само коју крушку или јабуку

(којих је имао преко целе зиме) па би, после тога, одлазио на рад.

Ако би му се ко зачудио што тако рано једе, Јован би одговорио :

— Не једем ја што ми се баш једе, али је боље да ветар дува у пуна уста, него у празна!

С рада, у вече, враћао се је тако да је за видеда већ био код куће.

Вечеравао је заједно са свима својим одраслим кућанима и са слугама, макар да се је књеу, у старије године, често готовило особито јело према његову здрављу. За вечером је обично разговарао о оном што се дању радило, и о оном што се мислило сутра радити.

По вечери, по што се трпеза прибере, и мрве почисте (а то се је морало свакад марљиво учинити, да се хлеб не би газиио ногама), још би неко време поседео наређујући што ће ко сутра радити, куда ће рано ићи, па би се онда дигао и отишао да се помоли Богу, па да легне у постељу.

Дању или ноћу, кад год би се хтео напити воде, свакад би прошаптао неке речи од молтве, али му тих речи никад нисам могао добро разабрати.

У очи недеље и празника, Јован је остављао рад за висока сунца и, дошавши кући, бријао би се и спремао би што му треба за сутра. Редуше у његовој кући никад нису смеле у очи недеље и празника оставити хлеб у црепуљама или у пепелу по заходу сунца: све је то још за рана морало бити печено, извађено, опајано, и сва кућа почишћена и успремљена.

У очи недеље и великог празника Јованова је и вечерња молитва била другојача: најпре се свим одраслим мушкарцима полије те умију руке. После тога Јован се дигне и упали воштану свећу. С њом уђе у собу и привошти је за дирек поред иконе. За њим уђу у собу сви који нису баш у тај мах послом спречени. Митра донесе Јовану кадионицу са жаром у који он пусти неколике груменове тамњана па онда окади икону и свећу, окади себе, и све друге око себе. После тога пружи кадионицу ком од млађих да је изнесе из собе, а он се okreће ка икони и почиње своју молитву. Тада редовно прочита на памет гласно цело *повечерје* из Часловца. Сви други моле се ћутећи, како ко зна и уме.

На тој молитви иза људи стоје и жене и деца. Малу децу матере држе у наручју и тако се моле.

Свршивши молитву, Јован се приклони икони и свећи па се окрене те се поклони на две стране онима који за њим стоје, а и они се поклоне њему. После тога излазе сви из собе, седају за трпезу и почињу вечерати.

Откад је у Рипњу начињена црква, Јован је готово сваке недеље и сваког празника ишао цркви, где је у век певао за десном певницом.

У своје старије доба, кад су му деца већ била приспела, и кад је у кући имао две снахе и одрасле кћери, те се је имао на ком оставити посао, Јован је врло волео да с њим у цркву иде и Митра. Она би још у суботу од домаћега воска начинила три свеће: једну за кућу, која би се савила у котур, и две друге за цркву које ће сутра она и Јован понети.

Јутром, кад Јован пође цркви, никакав имовни интерес, није могао вратити га с тога пута. Догађало се је да се које његово свинче, провлачећи се кроз прошће највише да крцка орахе напададе ноћу с дрвета, заглави и стане цичати, а друге свиње, да би га спасле, навале зубима вући га, гристи, и цепати. Јован, чувши то, и

знајући да може бити штете, само би стао и викнуо кога од синова да иду свинчету у помоћ, а он се са свога пута не би ни по што вратио.

По што се у цркви сврши служба или сама јутрења, Митра би се с другим женама које су биле у цркви одмах вратила кући, а Јован би се мало задржао с људма које пред црквом, које пред механом, па би се и он журио кући на ручак. Врло је био задовољан ако је том приликом десио кога путника да га сврати на ручак. И кад тако има госта за трпезом, био је весео и разговоран, а иначе је мало говорио.

Лети после ручка, ако је ручао само са својим кућанима, Јован је обично сеткарно у хладу под Ракљатим Орахом, читајући или *Нови Завет* од Атанасија Стојковића, или коју другу књигу, којих је имао пуна два сандука. Кад је сам, читао је у себи, а кад има кога уза се — читао је гласно и по нешто тумачио.

Ако ли празник није велики, Јован би после ручка окачио о леву руку сикирицу, а у десну би узео тестеру, па би, тако оружан, прошао свуда по воћу. Где би год видео пребијену грану, одсекао би је сикирицом, а где би нашао

какав суварак на воћки, остругао би га тестером:

— Човек треба да се умива, коњ да се тимари, а воћка да се поткресава, говорио је Јован том приликом. Ако би којој воћки окрзнуо кору, одмах је рањено место замазао балегом, или макар простим блатом од земље.

Јован је врло радо калемиио питоме воћке на дивљаке, и што је год накалемиио све му се је примало. Док је бивао на војсци, ако је где нашао лепих ораха, узимао је по неколико и остављао у своје фишеклије. По неколико месеца ти би се ораси ваљали по његовим фишеклијама, докле њега не би пут нанео на Рипањ, да их остави за семе, или да их баци у земљу, ако је тому било време. Радећи тако, дочекао је под старост да гледа своје вотњаке и јабучаре као какву гору — све свој рукосад! У њега је било ораха од 12 врста које су се једна од друге разликовале и тврдоћом, и крупноћом, и језгром; јабука је имао, колико се данас сећам, 17 врста; крушака 15, а шљива 6 врста. Поред тих воћака имао је много дуња, трешања, вишања и бресака.

Око Јованове куће били су се разрасли ораси као грмови. Њих је било крупних као детиња

песница, а било их је и тако меканих да се распрсну кад са свога дрвета падну на земљу.

Род са својега воћа Јован је збирао вешто. Истина и он је своје шљиве тресао, и орахе млатио, али крушке лончаре стресао је у левак од врга, који је натињао на дугачку мотку, и тако их је здраве читаве спуштао као да су руком узабране. Под јабуке, кад их тресе, ширио је поњаве и покровце, те се оне падајући нису убијале. Од рода који збере са својих воћака нешто је продавао, а нешто смештао у трапове и у пластове сена, те га је тако чувао за зиму. Кад се зими потражи за понуду болеснику крушка или јабука — што је у селу потреба врло честа — да ни у кога нема, наћи ће се у Јована Ђака.

Али баш због тога својега воћа, Јован се је врло често љутио на несташну суседску децу што млатећи род обијају и гране воћкама:

— Крвљоши колико хоћеш, млеко ти материно, и набери пуна недра, праскао је Јован кад те госте затече: — само не млати, не обијај грана! Треба, безјаче, и до године да роди!

Сељаци су веровали да се мора примити што год Јованова рука наврне. За то су га врло често молили да им накалеми ком крушку а ком

јабуку, и он је ту љубав сваком радо чинио, држећи да тим у неколико угађа Богу.

— Нека жедан има чим оквасити уста; нека се болесник има чиме понудити, а ко год окуси рећи ће „Бог да прости!“ Мени је то доста !....

Јован је градио каце и бурад разне величине. Где је тај занат научио, не умест казати, али га је радио и брзо и вешто. Кад роде шљиве и виногради, он је тим занатом лених новаца зарађивао.

Био је у опће врло вешт дрводеља: што му очи виде — то му руке начине, говорили су сељаци за њега.

Ради својега качарскога заната и ради других дрводељских послова, имао је читаву своју радионицу под наслоном једнога вајата. Ту су му биле стружнице с рендетима, ту дељавице с макљама и маклицама, ту брадве, кесери, просеци, турпије, јегета (пиле), шестари, чапови, визпри, и друге безбројне справе и халатљике којима сам знао имена, али сам их данас поборадио.

Он је знао све што плугу треба, а тако исто и што ваља воденици, колима, и свакој другој направи сељачкој.

На његову тавану свакад је било запетих вила и осечених рогуља. Њих је Јован секао кад је доба сечи, и остављао их да се суше, па их је дељао и спремао зими, кад других послова није имао. Исто тако на његову тавану висили су неколики начињени опанци, грађени на доколици, и остављени да се нађу кад треба.

Док му нису били синови пристигли, и док није био стекао својих шест волова, Јован је орао спрегом, и спрежнике није често мењао: свега их је, колико памтим, имао два, и оба од своје рође — од Влајковића. Први је био Влајковић Игњат, кога су обично звали *Ица*. Овај Ица био је човек малоуман, али је срећом имао жену, истина у једно око слепу, али необично вредну и паметну, с којом је изродио красне синове. Једном су Јован и Ица, као спрежници, оради у Ковиони. Ту им се нешто сломи на плугу, и није се могло оправити без кесера. Јован каже Ици да иде кући за кесер.

— Куку, Јоване! ја ћу до куће заборавити за што си ме послао?

— А ти, одговори му Јован као од шале, путем вичи: кесер, кесер, кесер — све до куће!

Ица је и радио тако. Дошавши на Жути Брег, већ близу села, сретне неког Парцанца који му рекне:

— Помози Бог, брате!

— Бог помогао! одговори Ица, па тек одмах хукне:

— Ала мени кукавцу сињему, за што ли ме оно посла Јован кући?

И одатле се врати на плуг празних шака....

Други Јованов спрежник био је Арсеније Јевтић—Влајковић. Овај је човек сваки свој посао радио као по типару. Кад год меће на главу фес, свакад прстима измери колико је између његових обрва и ивице од феса? А кад једе, брише се после свакога залогаја. Једном на орању с Јованом и Арсенијем ручао је и неки Јован Бутало, који им је помагао у крчевини, а био је човек хитар и брз на сваком послу. Гледајући како Арсеније једе полако и како се после свакога залогаја брише, Бутало рекне:

— Теби, Газда-Арсеније, треба читав сахат времена докле ручаш тако: кус'—брис'; кус'—брис'! кус'—брис'!

— Веруј се, ја тако научио, одговара Арсеније: — а како ти?

— Ја, рече Бутало, ја: — кус', кус', кус', па — одједном — брис!!....

Стоку своју Јован је пазио, уредно је крмио, и на време солио. За то му је и била у век напредна и на доброј цени.

— Није оно домаћин, говорио је Јован својим синовима: — који своје браве само по ровашу познаје. Свакога брава свога треба у главу да познајете!

И одиста не само да је он свако своје бравче познавао у главу, него је и сва стока њега познавала. Кад он оде у гај свињама, па их само вабне, све — макар где да су се зариле — трче к њему, и тискају се око њега тако да се најпослед мора искрасти кад хоће да их остави и да се врати кући.

Тако су чинила и говеда Јованова. Никад Јован није имао муке хватајући јунчеве првенце у јарам. Они му дођу сами како их вабне.

— Њих ваља хватати крупцом а не конопцем, говорио је Јован својим синовима. То јест, ваља их често вабити, солити, и миловати, па ће бити кротки, и лако ће се научити и на јарам.

Нико не памти да је Јован кад год претурио своја кола, али их никад није ни претоваравао. Најрасточенија кола, на најтешњем и најкривљем путу, он је прогонио и окретао не закачајући никад ни за што.

Знајући сваком послу време, и размишљавајући о свачем из раније, често је удруживао и по два и три посла у једно време, али је то чинио само онда кад ти послови убрзавају један други, а ни по што кад би они један други ометали.

Своје слуге и своје посленике плаћао је уредно и хранио и појио газдински. Сянове је своје учио да млад лук, кад се донесе на трпезу, никад не почињу јести од перја већ од главице.

— Не ће слуга остати дуго у онога газде који лук почиње јести од перја, по што зна да газда, једући сам перје, не мисли главицу оставити слуги! У њега су слуге служиле тако дуго да деца у кући некад нису знала да су то туђини. Једнога доброга и вреднога слугу Јован је оженио, одвојио му мало земљице, помогао начинити кућицу, и дао му два јунчића из својих говеда, па га тек после пустио из своје службе.

За то је ласно добијао и слуге и надничаре кад год су му затребали.

Живећи умерено и смотрено, Јован је био добра здравља, само је патио од неких распона у желуцима. С тога се је чувао од неких и неких јела. Пасуља тачкаша није хтео окусити, а чувао се је и од некога зеља. Свако је чорбасто јело дробило и, готово уза свако узимао је макар по чењ бела лука, верујући да му смањује распоне у желуцима!.....

VIII

ЦРКВА, ВЕРА

Јован Бак, рођен у оно тешко време кад је народ српски, по некој срећној тромости и немарности освајача, још једину, колику толику, слободу имао у својој цркви, у својој вери, па тек кроз њу прозирао боље дане животу својему, са свим природно жудео је да и село Рипањ у својој средини стече богомољу, да начини себи цркву.

За млађих његових година, у Рипњу је као свештеник био неки Поп Мата, човек веома разуман, вредан, у својој дужности и јак и уредан, а у владању светао, па за то веома уважаван.

С овим Попом Матом, и са својим школским друговима: Животом и Степаном, Јован је настао да се у Рипњу начини црква.

Што су ти људи желели, и око чега су се трудили, пошло им је за руком: склонили су

готово све Рипањце да начине цркву. Кад је дошло да се освети место цркви за темеље, Јован је, као вешт дрводеља, срезао од стржевине крст који је побијен у земљу те је према њему водица освећена и место њом окропљено. Тај крст чува се и данас у Рипањској Цркви.

По што је црква довршена и освећена, Јован се је примио да је служи као црквењак, и да држи десну певницу без икакве награде. После осам година, у дужности црквењачкој одменио га је Степан, а певницу је Јован држао до пред саму смрт (1818—1853).

Поред тога, Јован се је старао и да живи као прави Хришћанин, вршећи што може тачније заповести Божије и наредбе црквене.

Посте је држао оштро: никад се није хтео омрсити ни у петак нити у среду а камо ли у који већи пост.

Тако оштар према себи, Јован је био благ према другима. Својему најмлађему сину, младићу слаба здравља, допустио је да блажи у посте. Кад су овога старија браћа, која су као и отац им постила, стала корети, Јован им је поновио речи Апостолове: *„Ко једе нека не укорава онога који не једе, и који не једе нека*

не осуђује онога који једе; јер га Бог прима. Ко си ти који судиш туђем слуги¹“.

По што се о овој ствари говорило више пута, Јован једном исприча својим сновима причу коју је чуо у Манастиру Боговађи. Ево те приче у колико сам је до сада могао запамтити, јер је сад равно четрдесет и две године како сам је слушао.

„У старо време, гласи прича та: -- био је у Боговађи некакав калуђер Мардарије (или Мартирије). То је био човек паметан, добар, побожан, али је мрсно у посте не гледајући на типик.

„Дозна шабачки владика да Мардарије мрси у посте, па пошље човека за њега да му дође на одговор.

„Владичин човек стигне у Боговађу и каже калуђеру да га владика зове. А било је то у часни пост.

— Лепо, сине, одговори му Мардарије: — кад зове свети владика, треба ићи, само најпре да поручамо. Иди ти к ватри па се огреј и одмори се, док сташе ручак.

¹ Римљанима, XIV, 3 и 4.

„Ушавши у кујну, владичин се човек запрепасти видећи да се поред ватре пече месо на ражњу!

„После ручка, духовних изиђе — ово све велика прича — на трем пред ћелије и звизну Мало за тим кроза шиб стаде кршити медвед који дође пред ћелију и стаде.

— У име Божје, сине, да идемо!

„Сиромах владичин човек не може чуду да се начуди! Иде за Мардаријем, само подаље изостаје од њега и од медведа испод њега.

„Дођу на Колубару. Вода се излила из брда у брдо: нигде ни брода, ни моста! Мардарије спће с медведа и звизну му, а он скочи у воду, преплива на други брег, отресе се од воде, и стаде, чекајући својега јахача. Духовник сад скиде своју мантију, баци је на воду, прекрсти се, скочи у њу и, окренувши се к свом пратиоцу, рече:

— Скочи, сине, и ти амо к мени, да се превеземо!

— Ни за царово благо! викну овај, и оде уз воду да тражи где год брв или каку другу моштаницу.

„Једва већ Шапцу на помолу, стигне он духовника и продуже пут заједно.

„Идући тако, ударе кроз шабачко гробље. Духовник стане код једнога гроба, куцне белег штаком и рекне :

— Чедо ! је ли у јелу, или у злу делу (грех) ?

— Није у јелу него у злу делу, одговори некакав потмули гласак из гроба.

„По том пођу даље. Духовник стане код другог гроба, куцне белег и упита :

— Чедо ! Јеси ли законита оца син, или шабачкога владике ?

— Шабачкога владике ! одговори опет некакав гласак.

— А је ли у јелу или у злу делу ?

— Није у јелу него у злу делу !

„Владичин човек, видећи овај покор, шмугне у честу, па преким путем дотрчи владици и каже му све што је видео и што је чуо.

„Владика брже боље узме сахан, сручи у њ пуну кесу дуката, па се сакрије, научивши млађе како духовника лепо да приме, да га почасте, и те наре да му даду као дар од владике.

„Мардарије, дошавши пред владичин двор, одјаше медведа и уђе унутра. Млађи га сви пољубе у руку, замоле да седне, понуде неким посластицама, па му изнесу сахан с дукатима и

рекну да је владика морао, по неком журном послу, отпутовати, а њему је оставио овај дар и поздрав да дође други пут, кад му се поручи, јер владика има радост да се с њим разговори.

„Мардарије прекрсти сахан својом штаком и рекне :

— Ако сте права тековина , седите ; а ако сте туђа мука — на поље !

„Дукати, један по један, поискакаше из сахана. Један једини оста. Духовник њега узе, диже се, уседе на свога медведа, и оде у своју Боговађу !“

Овом причом Јован је хтео ублажити своје старије синове, да не криве својега брата који је од невоље мрсио у посте

Недеље и велике свеце Јован је празновао не радећи у те дане, али ако је време хтело учинити какву велику штету, он је, „Бога молећи“, и у те дане трчао на посао. Ако би се који од сељака томе зачудио, Јован би се правдао оним што је Исус Јеврејима рекао :

„Ко је међу вама такав човек да својега вола или коња не напоји у суботу само за то што се у суботу не ради?“

Једном је дуго боловао. Једно јутро, онако болан, уми се, обуче на се све чисто, и са во-

штаном свећом у руци, клечећи, по што се на ногама није могао држати, чита *„Правило молебноје ко пресветој Богородици, и преподобној Параскеви.“*

После те молитве, говорио је, да је осетио лакост...

Хотећи градити нову кућу, и бирајући где местимице у пространом воћу свом да удари темеље, Јован је с вечера пустио стадо својих оваца у воће, па где су оне изабрале место, те полегале и ноћиле, ту је он начинио кућу:

— Овца је животиња благословена, говорио је он: — овца никад не ће заноћити на нездраву месту, само ако је слободна да избере здраво!....

Уза своје веровање, Јован се је трудио колико је могао и да помаже својим ближњима.

И што је ком учинио није казивао, нити је волео да и други ко о том говори.

У Ришњу, у оно време, бејаше неки Васа Бурђусаловић, умрли сиромашак. Жени његовој беху ноге окренуте стопама унутра тако да се је саплетала кад мало брже пође, а Бог им је дао петоро или шесторо ситне дечице.

Јован је знао како мучно живи та кућа.

Једно јутро, одвоји он од својих музара једну краву и теле, одведе је Васи пред кућу, веже за шљиву и рекне:

— Васо! Ево ти ове кравице да омрсиш де-чицу, с Богом!

И вратио се је кући не сачекавши да му сиромас захвали!..

Неки Милош Мрма у Рипњу умре на пре-чац. Други или трећи дан за њим умре му и жена. Осташе им двоје нејако деце без игде икога. Јо-ван узме ту децу у своју кућу, те их је хранио гледао као своју само севапа ради.....

Оскудним људма слао је брашна, мрса, и смока, особито о покладама и о благим данима.

И што год би ком учинио, мислио је да је доста што то види Бог, а људи не морају знати.

IX

ШКОЛА

Као што је раније поменуто, у Ришњу је још за Турака била нека школа. У тој школи Јован Бак је научио читати и писати. За српскога доба школа је опет отворена у Ришњу, и имала је не само доста ђака мушкараца, него и две девојчице, оданде из села.

Године 1813, кад пропаде оно све што се градило од 1804, затвори се и та рипањска школа.

Кад Кнез Милош, 1815, узе у своје руке управу Србије, и кад, после борбе с Турцима, утврди мир и ред у земљи, Рипањци се постараше те начинише цркву у својему селу. Уза цркву, доцније, отворише и школу. У ту школу за учитеља дође неки Мијаило Берисављевић из села Дивоша у Срему.

После неког времена, овај учитељ остави Рипањ и пређе у Београд, јер му Београђани дадоше већу плату.

У пролеће 1826, кад оно неки Чарапићи поумише дићи буну у Србији, учитељ Мијаило, познавши се још у Рипњу с њима, умеша се у ту буну: он им је преписивао писма, позивајући људе да устану на Кнеза Милоша и на његове доглавнике.

Кнез Милош, сазнавши све што се спрема, претече бунтовницима намеру: посла на њих војску која Чарапиће, као кодовоће које се нису хтеле предати, поби у потери, а друге многе бунтовнике похвата, повеза, и стави под преки суд.

Старешина који је ову буну угушио био се је настанио у Рипњу. Ту су довођени те испитивани и каштиговани сви за које се је држало да су у ту буну умешани. Тада су се Рипањци нагледали страхота, које је и причати тешко. Учитељу Мијаилу Берисављевићу одсечен је тада врх од језика и обе руке повише шака.

Нагледавши се тих страхота, Рипањци не само нису хитали да траже другога учитеља, него многи од њих нису смели ни школу поминути на сва уста!

Тек после неколике године, дође из Немачке неки Димитрије Бурђаковић, и најми се за учитеља у Рипњу. Њега Јован Бак једва дочека, и одмах свога најстаријег сина, Стојана, одведе у школу.

Бурђаковић не оста дуго у Рипњу. Чувши да у Палежу нема учитеља, и да Палежани плаћају више него Рипањци, а и место је то ближе води и граници, он остави Рипањ, и оде у Палеж. Тада Јован, да му дете не би поборавило што је већ било научило, одведе Стојана за учитељем чак у Палеж, те је онамо продужио школовање.

Рипањ, после тога, за дуго време није могао наћи другог учитеља. Међу тим је у њему поновао чувени у оно време Поп Мата.

Овај човек, спремајући се да венча неког свог кумића, сина једнога од првих Рипањаца, купи, по сељачком обичају, мало више барута да да сватовима да пуцају у славу кумову весељу. Неко оде капетану Лази Брки и рекне:

— Наш се поп спрема на буну! Ено купује силни барут и, ако му се не стане на пут, потпалиће какву ватру у народу!

У неко доба једне зимње ноћи допадне у Рипањ Лаза Брка с писаром Лекићем и с не-

колико верних пандура. Превари попа те им отвори врата, па момци јурну унутра, шчепају га, свежу, посаде силом на коња, и одведу некуд из села Рипња.....

Доцније се је сазнало да су га убили у гају села Иванче, и да су га затрпали у некаквој кошари, коју су над његовим мртвим телом запалили!!...

Тај случај још више заплаши Рипањце. После тога још су мање говорили о школи и о учитељу. А да село не би остало са свим без закона, нађу неког Стојка Марковића, младића, родом из Ћустендила, који је знао књигу, а у Рипњу се налазио, па га призете за кћер Попа-Матину Милицу, и запопе га да служи у цркви.

Јован Бак, Живота, и Степан трудили су се, и после свега тога, да би нашли селу учитеља, али им је труд био узалуд: школованих људи није било, а ако се који и нашао, није хтео дуго остати у Рипњу после оних описаних страха. Тако је био дошао озго од Рудника неки Сретен Мутаповић, и погодио се да буде учитељ. Деце се сабрало доста и учење је почело напредовати, а наш ти Сретен, одједанпут, остави школу и Рипањ, па се одсели у Београд, те је село и даље остало глуво.

То је глумило трајало неколико година.

Јован, Живота, и Степан и ако су, за то време, расли гласом и важношћу, смањивали су се здрављем и снагом; јер им је већ било превадило по дне од живота; за то је било преко потребно постарати се о подмлатку, који би њихова места заузео и њихове дужности примио....

Године 1843 од државне власти дође Ришњу заповест да се у селу начини:

Судница — где ће кметови судити,

Асана — где ће се кривци затварати,

Маице — на којима ће се осуђени батинати, и

Јарам — у ком ће се криве жене тући!

По такој заповести, Ришањци начине за судницу на ивици од црквене порте кућу с две собе и дивананом, покрију је, олепе, пришију врата и капке на прозоре, само још не беху доспели да таване полепе блатом, и да доврше неке изнутрице по собама.

Други дан васкрса 1843, после јутрење у цркви, сељаци, изишавши у порту, очекиваху попа док сврши неке молитве и крштења, да се с њим поздраве, и да се „благослове“, као што су научили још за покојнога Попа Мате.

Јован Ђак, кога је тада већ био изневерио оштри вид младих година, изиђе последњи из

цркве, носећи у једној руци наочаре а у другој свој кукљасти дреновак, који му је већ тада веома био потребан. Дошавши под „велику Крушку“, међу сељане, и поздравивши се с њима, поче овако:

— Чујте браћо и комшије! Ову цркву треба или служити или затворити! Ми већ остарисмо: ја ево и на наочаре једва читам; Живота — знате сви — више је којекуд по народним пословима, него у селу: жељна га је и његова кућа; а Степан, и да је свакад здрав, не може све сам. Него, браћо, или отварајте школу, те спремајте ко ће служити цркву, или се не грешите, него затворите и цркву, па да идемо у гору као дивљаци!

— Јоване, брате, рече Арсеније Јевтић: — ко то не би желео, али се ето нема где? Она стара школа (у којој су радили Берисављевић и Бурђаковић) већ се сва стропсала...

— А што ми не би отворили школу у овој кући, прекиде га Јован, погледавши на нову судницу?

— Па где да се судимо, упита Сима Мандић?

— Под крушком, као и до сад, одговори Јован.

— Оно може и тако, вели Миланац: — али ето нема учитеља?

— То јесте велика мука, додаје Јован: — али за невољу, наставља он: — учитељ ћу бити ја: не тражим вам никакве плате, само ми доведите децу да их научим читати и писати, и да умеју певати у цркви „Господе помилуј!“ па после тражите другога; или — ако се не бојите Бога, и ако вам није жао своје деце — баталите школу опет!

— Е, тако ми ти Бог помогао! подвикну Јеремија Радосављевић, који је баш имао синчића Мирована за школу, и одмах приђе те се с Јованом пољуби у образ. Тако се ижљубише с Јованом и други први домаћини. У то дође међу њих Поп Стојко са Степаном, и кад чуше разговор, обрадоваше се обојица, и тако се ту одмах селски углави:

1. *Да се отвори школа у оној кући што је грађена за судницу;*

2. *Да учитељ за прво време буде Јован Бак, који се и понудио да ту услугу селу учини без плате, али*

3. *Село опет од своје стране даје Јовану за то лето 300 гроша од механске кирије. Деце*

Јован да прими у школу колико год му се доведе.“

— Примама се, рече на то Јован: — тек од невоље, само да се једном почне.....

Априла 27, исте 1843 године, уставши по својему обичају врло рано, Јован нареди да други чобанин иде за стоком, а његов синчић Милан, који је дотле чувао овце, да остане код куће.

Митра пак, разбудивши Милана, ошиша га лепо, даде му чисте преобуке и нов гуњић с коланцима на прсима, и с цепићем на левом пешу. Тај гуњић му је отац оних дана био донео из Београда.

Кад се дете обуче, и кад малко поједе од млечнице коју му мајка зготови, Јован му пружи нов перорез и свежањ нових Букварова.

— Милане, рече му он тада: — у име Божје, хоћу да те водим у школу. Тај ножић чувај: требаће ти за пера, а ове Букварове понеси за мнош! Него најпре дела пољуби матер у руку!

Дете радосно учини што му се заповеди. Мајка, сестре, и снахе узеше га љубити, благосиљати па — не знам за што — и плакаки!..

Јован се крете од куће путем кроза село ка цркви. За њим је ишао и синчић му Милан, но-

сећи Букварове, и сваки час вадећи из цена и загледајући свој нови перорез.....

У порти код цркве Јована дочекаше: Степан, Јеремија, Миланац, Стеван Стапичић, и Поп Стојко. Сви беху довели своје мушкарце у школу. Степан је довео своја два посопца и још сина Животина, по што Живота није био код куће. Поп Стојко, не имајући мушке деце, довео бејаше своју ћерчицу Јецу.

Она кућа што је грађена за судницу имала је две собе, кујну, диванану, и мало трема. У једној соби већ се бејаше сместио Чича Мијаило Сремац, општински биров, са својом бабом Јеком; а у другој беху пружене неке даске: то су биле скамије!

Јован се мало разговара с оним људма, па онда рече те сва деца уђоше у ту собу, скидоше капе, зађоше за оне даске и, стојећи, молише се сви Богу. Управо сам Јован чита неку молитву, а деца су само стајала и гледала шта се ради.

После молитве, Јован даде сваком ђаку по Буквар, нађе у књизи *азбуку*, и сваком детету показа по три прва слова: *А, Б, В*. Показавши сваком по неколико пута имена слова, Јован изиђе пред школу к оним људма да се разго-

вара, а децу остави да понављају и тубе имена словима. После неког времена, опет уђе к њима, и опет им показа имена слова.

— Чим који добро затуви ова три слова, рече Јован деци: — нека ми се јави да му покажем даља три слова!

Тако је он радио, после тога, сваки дан од јутра до мрака. Само би на по дне пустио децу да ужинају, и да се мало поиграју у порти. Па и тада је он готово у век био међу њима, седећи на којој соври, и поучавајући их поукама простим али разумљивим.

Ето тако се је, по други пут, отворила школа у Рипњу, и срећом великом школа та ради и данас, и ради више и боље него што је радила у својему почетку!

Као човек стар, чувен и уважен у свему селу, имајући пред собом смерну децу из најбољих сељачких кућа, Јован је ласно држао дисциплину у својој школи: што год је рекао да *ваља*, то су његови ђаци чинили, а што би рекао да *не ваља*, од тога су се клонили.

При свем том, он им је чешће помињао да се, идући кроз село школи, или од школе кућама, владају мирно, да се не потезу на псе, да не јуре гуске — које су онога времена биле

праве мученице ђачке, и да не задевају другу децу, него напротив поред старијих људи да скидају капе, и у опће да се владају тако како би свако видео да су ђаци који су што лепо научили у школи.

Деца су мислила да те поуке, тако добре а тако просте, разумевају, и да хоће да их врше. Само гуске, поред свих тих лених поука, кад се нађу где даље од очију старијих, нису остале на миру, па ма шта било!

Једнога летњег јутра, путем кроз Брђане, жураху се у школу: Панта Родић, Мијаило и Милојко Марићи, и Милан син Јована Бака. Баш код Мандићеве Баре стиже их Раде Сремац, воденичар Попа-Борђев, на великој маторој доратастој коњини. Као коњик, Раде брзо мину децу, а не рече им ни једне речи.

У селима шумадинским необично је да старији човек мине мимо млађе, а да им не назове Бога.

Милан, Јованов син, нађе се први да упита:

— Камо „добро јутро“, Чича Раде?

— Та какво „добро јутро“ књигу ти твоју! цикну старац, а коњина под њим стаде као у-копана!

Ни једно од те деце није знало да матора поповска кљусина има навику да стане чим чује да се рече: „Добро јутро!“ или „Помози Бог!“

Не знајући да се коњ не ће одмах кренути, а чујући како разјарени старац страшно псује, деца стругнуше узаним сокачићем поред Мандићева плота, преко кога се бејаху спустиле гране једнога ораха тако да коњик испод њих не може проћи.

Скренувши тако с главнога пута, ђаци обиђоше попову кућу, старо гробље, и механу, па чак од Чешме Рипња дођоше школи. А шта је било на путу с Чича-Радом и поповом кљусином, која је имала врло ружан надимак, она нису разбирала. Она су, по својој памети, налазила да су добро урадила што су старца подсетила на обичај који је свакому дужност, и чак су мислила да је још Чича Раде крив што им није Бога назвао, а да се и не помиње што их је псовао.

Тако су мислили сви ђаци у школи, али није тако мислио њихов учитељ.

Ево дође и Јован у школу, и рече деци те се по обичају молише Богу.

Молитва се сврши; ђаци почеше седати сваки на своје место, док Панта Родић, не седајући, ототрљи причати као на нечија питања:

— Па, брате, ништа му ружно није рекао; само што га упита: „Камо добро јутро, Чича Раде?“ а он осу псовати, буди Бог с нама, као да је луд!

Јован, за то време, стајаше за столом, и прегледаше ђачке прописе, па кад Панта поче то казивати, он послуша, погледа у њега и упита:

— Шта је то било, Панто?

Сад Панта исприча све како је било, бацајући, наравно, кривицу на цандрљива старца, а представљајући Милана као заштитника лепога народног обичаја.

Јован спусти на сто прописе, узе из угла прут којим је обично показивао слова на штици, приђе првој клупи, смаче ђачке једнога до другога, те клупа оста празна, па онда, погледавши у Милана, рече:

— Оди амо, ти кмете, што засецаш људе на друму, и тражиш од њих „добро јутро!“ Дези овде да запамтиш кад си то радио!

Весели Милан се скамени од страха и од срама; ђаци нададоше дреку, молећи Јована да Милана не бије, а добросрећни Панта који је, уз гред буди речено, страдао од велике болести, видећи шта нехотице учини својом причом, тек се скљуси за скамију. . . .

Јован, гледећи тај урнебес од деце, и зар помисливши да је Павту снашао наступ његове болести, опрости кривцу, утиша ђаке, док се и Павта поврати, јер није ни била болест, него се само био од чуда збунео. После тога ће рећи свима овако:

— Ви сте ђаци, ви треба да сте паметнији од друге деце: путем треба да идете мирно; никога да не задевате; никога да не зачикавате; за чик човеку оде глава — па му суда нема! Ко вама назове Бога, примите му лепо; а ко не назове — срећан му пут: ви гледајте за чим сте!“

Још с јесени 1844 Јован је почео нешто побољкавати: читава два месеца није могао држати школе. За то је јавио селу да већ више не може бити учитељ.

Рипањцима, особито онима који су имали у школи децу, било је жао да се школа растури. Међу овима последњима био је и кмет Живота, који узе на се да потражи другог учитеља.

И одиста о Бурђеву дне 1845 доведе он у Рипањ неког Стевана Максимовића за учитеља на место Јована Ђака који, ма да се бејаше

опоравио од болести, већ ни по што не хоћаше даље учитељевати.

Максимовић је био родом из Аустроугарске. Прешавши у Србију, био је професор у крагујевачкој гимназији до године 1842. Тада пак, у оној промени, изгубивши службу, био је остао с децом без игде ичега. У таком стању, Живота га нађе у Београду, и доведе у Рипањ за учитеља.

Стар, болешљив, а спромах и гоњен судбином, Максимовић бејаше озлојеђен на све и на свакога, али према деци, ђацима својим, бејаше добар и праведан, само што им донесе неке новине за које пре нису знала. Тако, на прилику, у Јована је сваки ђак напредовао онако како је могао, те је у његовој школи било онолико разреда колико и ђака, Максимовић сада све ђаке разреди у три врсте: у три разреда; Јована су ђаци звали како који: *тата, чича, деда, куме* — шта је ком падао; овај учитељ заповеди да га зову само „Господине“; у Јовановој школи није било „поздрављајем!“ кад ко дође; Максимовић то одмах уведе; даље — обеси о зид дашчицу на којој с једне стране пише слово *О*, а с друге *Д*. Кад ђак оде на поље да брене

О, а кад се врати — *Д*: да двојица никад не буду на пољу!

На тај начин она проста Јованова школа доби унутрашњу уредбу са свим нову, за коју дотле није знала...

А Јован, предавши своје ђаке новом учитељу, оде врло задовољан својој кући да припомаже што може у раду, и да мисли шта да чини са својим синчићем који оста у тој школи, али који је већ био приспео за даље школовање.

Х

Д Е Ц А

Јован Бак и жена му Митра имали су више деце мушке и женске. Нека су им деца по-мрла још малена, а три сина и четири кћери подигли су били на снагу, и све их лепо упутили. Њихови су синови: *Стојан*, *Милутин*, и *Милан*, а кћери су им: *Ружа*, *Перуника*, *Петрија*, и *Бурђија*.

Стојан се је родио 22 августа 1818. О школовању овога првога својега мушкарца Јован се је старао као мало који отац. Казано је да га је чак у Обреновац слао у основну школу. *Стојан* је био прва одмена оцу у свима радовима. Он се је два пута женио: први пут из Парцана из куће Букића девојком Јеленом, која је умрла не оставивши порода, а други пут из Ришња из куће Паланских. *Стојан* је преминуо лицем на Васкрс, 15 априла 1856. Од њега је остао син

Танасије С. Милићевић, данас порезник у срезу рамском, и кћи Радојка, која је удата у село Кумодраж за Миту Николића.

Милутин се родио око године 1823. Био је момак врло вредан и необично досетљив. Ожењен је био из куће Дољанчевића у Остружници. Он је преминуо 2 октобра 1851, и својом смрћу своје је родитеље неописано ожалостио. После себе оставио је троје нејаке деце коју је мајка им, преудавши се у село Поповић, одвела у други дом. Она су сва онамо и помрла.

Милан се родио 4 јуна 1831. Може бити да је баш старање о овом свом сину било једна од главних побуда које су Јована Ђака склониле да се, под своју старост, кад је већ могао да се одмори, прими теретне службе учитељске!

Кад је Милан свршио основну школу у Ришњу, Јован га је (20 јула 1845) одвео у Београд, те га мало доцније дао у гимназију.

О школовању овога детета Јован се је старао дан и ноћ.

Милан је дочекао срећу да ове врсте пише!

Ружа је била удата за Жрку Бељинога у Ришњу. Мушке деце није оставила.

Перуника је први пут била удата у Кумо-драж, а други пут у Ресник, у кућу Радојичића. Ни у једном дому није имала порода.

Петрија је отишла у кућу Пекмезовића у Ришњу. И она није оставила мушкога порода.

Бурђија је била за Животом Јоксимовићем у Ришњу. После своје смрти оставила је два сина и две кћери.

Јован се је у опште много старао о својој деци. Та му је старост била нада све друге старости. При свем том није се расипао у нежности спровођу њих, није их видљиво много миловао ни мазио. Он је својој деци чинио оно што је за њих добро, а не оно што би њима за онда било мило. Његов најмлађи син, кога је Јован миловао као своје очи, једва памти да га је отац као дете кад год будна од милоште пољубио, а сећа се да се је више пута тргао иза сна за то што га је огребла очина брада: Јован је више пута пољубио своје дете кад спава, а будно — врло ретко!

Његово држање спровођу деце било је свакад једнако: што није допуштао данас — није хтео допустити никад; а што је одобравао кад је најбоље воље, то није закраћивао никад!

На тај начин, његова су деца могла напред знати шта њихов отац одобрава а шта не одобрава.

И своју жену Митру, која је била много нежнија сироћу деце, Јован је учио како да поступа у век сагласно с њим.

— Рогуље не могу дубоко у земљу, говорио је Јован Митри : — кад год милујеш ти, не треба да карам ја ; а кад карам ја не треба да милујеш ти !

И мора се човек дивити како су њих двоје у том поступали сложно !

Дајући својему најмлађему сину сикирицу, велику чобанску радост, Јован му је овако рекао :

— На ову сикирицу, да ти се нађе, да се одбраниш од паса, и да пресечеш грану кад се испречи на пут ; али се шалом не шали да њом белиш родно дрвеће, или да се заседаш у питоме воћке, или да раседаш гужве на кољу, као што чине неки неразумни и пустошни чобани ! Немој ни бразде да се играш њоме ! Чобани хоће да им се стока напаса по рудинама, а седеће залудни у хладу својим сикирицама кваре живицу горе него свиње или кртице. Како чујем да се и ти играш бразде — одмах ћу ти узети сикирицу !

У своје старије доба, кад су му деца већ била пристигла, и у многим га одменила, Јован је чешће могао да се одмори од рада. У празничне дане, лети, на лепу времену, после ручка, обично је, као што је већ помињано, сеткарио у хладу под Ракљатим Орахом више куће, и читао или *Нови Завет*, или другу коју књигу¹. Ту се најчешће с њим налазила његова жена Митра, и још које од млађих из куће. Деца пак, која не би имала каква посла, радо би присела ближе и слушала би речи његове...

И послове домаћичке Јован је добро знао. За то је своје кћери и снахе свакој доброј науди упућивао. За сина Милутина испросио је снаху из куће Дољанчевића у Остружници чим је видео да девојка, прибирајући трпезу, узима његов нож, који је Јован навалице оставио, па га брише и пружа њему корама а не врхом. Та малена смотреност Јовану је била толико повољна да је ту девојку даривао за сина!.....

¹ Јован је имао пуна два сандука књига. Од њих је најчешће читао *«Нови Завет»* од А. Стојковића; *«Цветник»* од Ј. Рајића, и све књиге од Вићентија Ракића. Мени је пак најмилије било гледати некаку *«Икону или изображеније житија человеческого од Епиктита Стојическаго философа.»*

Јован Бака се је одликовао двома лепим цртама: миловао је истину у збиљи и у шали, и теглио је на правду у твору и у говору. Не знам за какво би благо Јован пристао да рече *јесте* оно што није, или — *није* оно што јесте?

Неколики случаји ово могу показати лепше:

Капетан Лаза Брка, с писаром својим Лекићем, једне зимње ноћи, као што је и раније поменуто, дође у Рипањ да смакне са света рипањскога пароха Попа Мату. Њему је требало наћи човека којему би Мата хтео отворити своја врата у глуво доба ноћи.

— Да зовнемо Јована Бака; он је био црквењак; њему ће поп отворити врата, рекне писар Лекић.

— То би могло бити, одговори Брка: — с ким другим; али Јован ће опазити за што пона тражимо, и онда не ће поћи макар му отишла глава с рамена; него гледај да нађемо кога мекшега човека!

Тако су и урадили.

У Рипњу је од памтивека била велика механа за путнике. Та је механа била турска. Од Турака њу је откупио Кнез Милош, па ју је препродао браћи Дробњацима, који су мало пре тога времена дошли у Рипањ

У тој механи, поред другог имања, био је велики кантар баждар, на који се мерило што се купује и продаје.

Године 1842, августа 20, Хаци-Милутин Гарашанин, идући из Гроцке у Колубару да диже људе на буну против Кнеза Мијаила, удари на ту механу у Рипњу, види се с механцијом Јанићијем Дробњаком, па оде даље к селу Барајеву.

Мало после њега, пред механу долете кнежеве катане п, разабравши куд је отишао стари Гарашанин, узму преда се Јанићија да им калаузи. У гају између села Лисовића и Барајева стигну Гарашанина, убију га, одсеку му главу,

и однесу Кнезу Мијаилу, који је с војском већ био отишао пут Крагујевца. С њима је отишао и Јанићије: кући се више није враћао

Кнез Мијаило се, као што је познато, брзо врати из Крагујевца па, мало за тим, остави Србију и оде преко Саве. За њим је отишао и Јанићије Дробњак, рипањски механџија. Вучићева војска, идући к Београду за Кнезом Михаилом, удари на Рипањ. Ту запали дробњачку механу разграбивши што је било у њој. Кантар баждар узму Рипањци за своју механу, и сматрали су га као имовину законски стечену!

После неког времена, Јанићије се врати у Рипањ, и почне мало по мало прибирати остатке од механскога једика. Кад од општине потражи свој механски кантар баждар, одговори му се да је то сад ствар општинска. Он позове за сведоке сељаке који су знали да је тај кантар из његове механе. Сељаци... слегну раменима, огледају се, опљуну неколика пута, екну неколика пута и, најпоследње, одговоре да не могу ништа сведочити.

Ево дође у село окружни начелник, жустри бранилац новог политичког реда у земљи. Хоћећи показати да је „бранитељ устава“, начелник, онако од ока, нађе да су неколики бећарп

нешто скривили, па их обори на мацке, и сва-
кому оцепи по 25 батина! Његови су пандури
ражњали по људма и облизивали се: не ће ли
господин викнути да још кога оборе!

У тај мах приступи г. начелнику Јанићије
Дробњак, скиде капу, и узе смерно молити га
да му врати од општине механски кантар.

— Чиј је то кантар? пита начелник.

— Мој, господине, одговара молилац: — све
комшије знају да је кантар мој.

— Ко зна да је кантар овога човека? пита
начелник онако све сељаке који стоје пред њим.

Сељаци, као сељаци, слежу раменима, иска-
шљују се, померају ногама, и — ћуте!

— Видиш да нико не сведочи, продера се
начелник?

Јанићије се предвостручио, гледа преда се,
и уздише што људи немају мушкога срца. У
тај мах удари поред механе и поред свега тога
скупа Јован Бак идући из цркве кући.

— Молим ти се господине, рече Јанићије
начелнику: — упитај само овога човека! Ако
он рекне да није мој кантар, ја га алалим оп-
штини!

— Чиј је ово кантар, рођаче, упита начел-
ник и Јована очевидно преко воље.

Јован, и не гледајући у спорну ствар, одговори:

— Најпре је био турски, па господарски (Кнеза Милоша), па сад је дробњачки..

— Види ти то боље, рече начелник: — немој општинску ствар давати бунтовнику!

— Господине, одговори Јован на то: — у Рипњу је тај један баждар: њега ја познајем као што познајем прсте на својој руци. То и сви ови људи знају.....

— Ето они не веде тако!..

И сељаци одиста ћуте.

— Воља им ћутати, воља говорити, вели Јован: — тек је кантар прво био турски, после господарски, и сад је дробњачки а није општински.

— Ти, рођаче, говориш то онако на памет, прекиде га начелник срдито.

— Тражиш ли ти, господине, да сведочим како знам ја, или како желиш ти?

— Не тражим никако, продера се начелник: — одлази!

Јован се окрете, и оде право кући на ручак, а начелник, после многе вике и праске, и пак заповеди да се кантар преда правом имаоцу.....

За маџарске буне, српска је влада слала преко Дунава многе добровољце да се боре против Маџара.

Капетан среза грочанскога, Младен Стојановић, по заповести из Београда, дође у Рипањ, дозове прво Јована, и с њим почне овакав разговор:

— Море, Јоване, Маџари хоће да сатру Србе на оној страни. Требало би и ми одовуд да помогнемо својој браћи!

— А можемо ли? упита Јован осменувши се.

— Па... и можемо.... одговори капетан сумњивим гласом: — да је да што више људи одовуд оде онамо!

— Је ли силом или драгом вољом, упита Јован?

— Јоване, брате, како да ти кажем: — и силом и драгом вољом. Правителство не тера силом, а жели да људи иду, и нас старешине криви кад не кренемо више добровољаца. За то те молим да говориш људма да их пође што више. Видиш, Рипањ је село велико!...

— Господине Младене, одговори Јован: — Тако се не војује; тако се само гине у лудо...

— Јоване, молим те, прекиде га Младен узнемирено: — немој говорити тако! Ако Рипањци то чују, не ће поћи ни један.

— Не ћу ја ником ни једне речи рећи.

— А ако те упитају?

— Е, ако ме упитају, не могу лагати: казаћу им ово што и теби.

— Онда је зло! Не ће поћи ни један, и ја сам пропао!..

После се диже и ходаше по соби хучући и вајкајући се.

Видећи га у такој невољи, Јован рече:

— Господине Младене, само док поручам, одмах ћу ићи у Липовицу свињама, и вратићу се тек преко сутра на вече, а ти овде гледај с људма како знаш....

После тога сељаци су неколико пута долазили Јовановој кући, и тражили га да га питају: шта да раде, али га нису нашли....

Јованов најмлађи син, Ђак београдске богословије, дошавши у Рипањ кући, оде у недељу цркви и стане за леву певницу те је певао на јутрењи с оцем, који је као и у век држао певницу десну. Кад дође време *антифонима*, Јован на десној певници отпева *антифон први*, а ње-

гов син на левој продужи антифон *други*. Али Јован, који је антифоне, по правилу, свакад повторавао, крупним својим гласом понови антифон *први*, и син мораде свој *други* антифон прогутати. Тим опорим начином опомену он младића да не квари ред који влада у рипањској цркви!

Сељаци, опазивши то, згледаше се, попови у олтару осменуше се, а богословац, заруменивши се од стида, учини онако како му старац с десне стране показује

— Баш ти, куме Јоване, рећи ће после цркве Поп Ђорђе: — за пра Бога осрамоти кума Милана: у Београду се антифони никад не повторавају!

— Није никаква срамота за човека да научи што није знао. Ако се у Београду антифони не повторавају, ваљда је онде тако „изводео настојатељ“, а у Рипњу се повторавају, као што и пише. И он то треба да зна! одговори Јован са свим мирно

XII

ТЕЛО, ОДЕЛО

Јован Бак је био средњега раста, сразмерне снаге, смеђе косе, пуних, пократких и на врху шиљастих бркова. Чело му је било високо, јасно, без бора, обрве густе, дуге, и сведене на свод; нос му је био умерен и прав, а образи бели и кроз белину руменикасти. На левом образу и на левој обрви носио је обживке од рана. Кад је те ране добио, није причао, а сељаци, његови вршњаци, казивали су да их је добио у неком боју код Делиграда 1813. Глас му је био јасан, чист, јак, али крут, неизрађен. Ход му је био брз, и кад је корачао једном је ногом малко као поцуцкивао; и то је било, наравно, за млађих година, а већ у старост ишао је тихо, одмерено, помажући се у век својим кукљастим

дреноваком, који ни ноћу није далеко од себе остављао.

На себи је имао обично сељачко одело. Док се у Шумадији радио лан, Јован је носио кошуље од ланена платна са широким рукавима којима је зарукавље у век било везено све Митрином руком¹. Доцније, кад је пред навалом памука, лана нестало, Јован је све до смрти носио кошуље од памучна платна, које се је у његовој кући ткало, кројило, и шило.

Хаљине су му биле сукнене, осем танког једека на прсима до саме кошуље који је био од чохе. На ноге је обувао опанке домаће, ситно преплетене, а некад и куповне. Под опанке је подзувао, кад је поледица, или каква друга клизавица, *гвоздене ледењак*е, које неки зову *мачке*. Црвене чизме и беле калчине обувао је врло ретко: само зими кад би куд даље ишао на коњу.

Хаљине је своје марљиво чувао тако да је његов гуњ, или други који хаљетак, већ издао од дуга ношења, а нигде није био ни укапан, нити чим другим умрљан.

¹ У мојој соби радионици, испод слике »Деда и Унук«, има прецртап део Јованова рукава. Ту се може видети и какав је био тај вез и колики је.

Као што је чувао своје хаљине, тако је пазио и на све друге ствари којима се је редовно служио. После његове смрти остала је дрвена кашика којом је јео тридесет и две године!...

Пушком је Јован Бак гађао врло добро: врану или јастреба, што односе пилиће, убијао је на лету, а у лов није никад ишао!

— Само човек беспослен може вас дуги дан трчати за псећом памету, говорио је он о лову и о ловцима.

Руке у Јована Бака биле су по кроју врло лепе, и он их је марљиво држао. Не знам какве су биле за млађих година, кад је радио и најтеже пољске радове, а под старост, кад је већ био стекао одмену у тежим пословима, руке су му биле у век беле и чисте. Колико год сам до сада зазнао људи, баш од реда и живота господскога, само сам у једнога једнога видео руке с онако лепим прстима и с онаком симетричном шаком као у Јована Бака, па и те руке нису имале онако беле коже каква је била у руку Јованових.

— Рукама човек зарађује себи лебац; њима и место души својој спрема, говорио је Јован: — за то треба да су му у век чисте!

XIII

НЕКЕ ИЗРЕКЕ ЈОВАНОВЕ

Јован Ђак је своје поуке и правила за живот често исказивао у неким реченицама које ни овде не могу бити на одмет.

Ево неколиких од тих његових поука:

1

Рано лежи, па рано и устај! Ко рани — иде на сусрет дану, а ко се доцни — иде на сусрет ноћи. Ноћ је време када се чини свакојака штета и свакојако зло.

2

Јутром, пре поласка од куће, поједи што год: нека ветар дува у пуна уста а не у празна!

3

Кад једеш — једи, а кад радиш — ради!
Једи да ти пуцају заушници. (То јест, добро
жваћи што год једеш).

4

Пића пиј да се веселиш, а не пиј да се
срамотиш! Незнану пићу свакад смањи меру!

5

Воћку калеми и онде где знаш да је никад
не ћеш брати.

6

Мало људи зна шта вреди питома воћка.
Родна је воћка као каква крава музара, само
што не тражи ни сена, ни соли, нити кошаре!

7

Ко у воћу сено коси, он ракију проси. Воће
се весели кад по њему свиње ришкају.

8

Домаћин коме у воћу висе поломљене гране
онакав је као и онај коме ландарају одрешени
крајеви од рамена (каиша).

9

Кад је каљаво ничија нога ни на банак у винограду да не стане!

10

Кад киша роси мани се косе, него тражи садиљку, то јест, сади купус или друго које поврће.

11

Рано сеј и рано сади, па рано и да береш!..

12

Многи заперци и најдебљи струк ослабе; многи прасци и најдељбу крмачу подвале, ма да себе и не уране.

13

Тешко домаћину који своју стоку само по ровашу познаје!

14

С коња чешагијом скидај прашину, а с воћке тестером и сикиром сваку суву овршину.

15

Кад своје нокте одсечеш, остави их: даваћеш ратун о свему што си њима урадио!

16

Нека твој таван никад није без суве дреновине и без липове даске!

17

Кад књигу остављаш, свакад је заклопи, да сирота не зија као човек који би спавао с отвореним очима!

18

Кад си у боју не пиј пића. Трезан ћеш знати шта радиш, а пијан ћеш дати главу у руке непријатељу!

19

Моли се у век Богу да ти не да онолико муке колико можеш претрпети: ништа нема тврђе од двоношца (човека).

20

У рату не просипај мрва из своје торбе: не знаш колико су и слатке и лековите!...

21

Бак треба сваки дан да научи по што год више него што је знао синоћ; треба да буде колико било бољи него што је јуче био!...

XIV

СУВРЕМЕНИЦИ

Јован Ђак је провео свој век у Рипњу. С Рипањцима, својим савременицима, делио је и зло и добро. Његова слика може бити потпунија ако овде мало шире прикажемо бар неколико њих с којима је долазио у додир било рад' поуке, било ради службе општинске, било ради своје куће и своје тековине.

[Од свих Јованових савременика на прво место долази:

Поп Мата, чувени у оно доба рипањски свештеник, кога ће Рипањци дуго помињати. Он је Јовану био пријатељ и другар у многим за село корисним пословима. Нису се слагали само у једном: Поп Мата је миловао и „политику“, и мешао се у њу, а Јован се је од ње навалице склањао.

— Куме Јоване! прекори га једном Поп Мата: — ти грешиш што се уклањаш од народских послова; ако се сви уклонимо, ко ће њих пословати?...

— Куме! одговори му на то Јован: — ја се не уклањам, него се само склањам пред бољима од себе; а кад би баш спали на мене — порвао бих се зар и ја с њима!

На ово се оба насмејаше, и окретоше разговор о другом које чем...

Поп Стојко Марковић, други свештеник рипањски. Кад погибе Поп Мата, оста му син Ђорђе и кћи Милица. Пријатељи његови дадоше Милицу за овога Стојка, младића родом из Ђустендида, и започише га Рипњу за пароха.

С овим младим попом Јован се је виђао сваке недеље и сваког празника у цркви, упућивао га је у црквеном правилу у којему је био вештији, и у опће живео је с њим лепо, тек онога пријатељства какво је везивало Јована и Попа Мату већ није било.

Поп Стојко је Јована звао „куме Јоване“! А кад би се хтео с њим и пошадити, рекао би му „игумане“! За то што је црквени ред држао врло чврсто.

Јован пак Попа Стојка је увек звао само „Оче Скојко!“

Поп Борђе, трећи свештеник рипањски, син покојног Попа Мате.

Као младић, Борђе је био отишао у Београд на трговину. После погибли оца његовога, пријатељи насташе у митрополита те Борђа запопи и даде му Рипањ у нурију. Дошавши на очино место, млади Поп Бока не донесе ни очина знања, нити његових врлина. С тога се је често гложио с кметовима и свађао са сељацима.

Једном бејаше дошао Митрополит Пегар у Рипањ на конак да сутра дан служи у цркви. У порти су биле начињене красне колибе од липова лишћа за високога госта и за пратњу његову. Одабранији Рипањци, дочекали владику, па стоје пред његовом колибом и дворе га. За то време други млађи, по даље од колиба, послују и раде што је ком заповеђено. Митрополит пак, шетајући се пред Рипањцима, гледа лепу њихову црквицу, и чисту порту, извештава се које о чем, и поучава их очински.

У то исто време неки Јован Дробњак из Рипња навире да би се прогурао кроз људе к Митрополиту да тужи Попа Борђа што му, вели,

„за пет година није у кућу дошао, ни крста донео!“

Рипањци, знајући шта Дробњак хоће, а желећи заклонити Попа од непријатности, ухватили коло око Митрополита, па тужиоца не пуштају. Тужилац, најпоследње, узме викати одонуд иза људи да се могло чути чак код Митрополита. Онда Јован Ђак брже изиђе кроз људе, зовну Дробњака на страну и рече:

— Куме! (Јован Ђак је кумовао Дробњацима). Рђав је оно домаћин који нађе да истуче чељаде кад му је гост у кући! Немој ни ти срамотити Рипња пред овим ретким гостом, а ако ти попа преко сутра не дође кући, криви мене!...

Дробњак се покори и оде у механу...

Први дан по одласку митрополитову, Поп Ђорђе с Јованом Ђаком оде тужиочевој кући, освети му водицу, и с њим се измири....

Степан Живојиновић, Јованов другар још у школи само годпнама мало млађи од Јована. Степан је био човек врло благе нарави и побожна срца. Црквене гласове знао је врло добро, а грло му је било мило као у славуја. Умом својим није се пружао далеко, али му је срце припањало за све што је добро, што је истинито,

што је лепо. Он и Јован живели су као два рођена брата. Њих двојица најслађе су се разговарали о Богу, о души, и о свему што би се тицало онога света. Све своје тајне они су казивали један другом, а што су држали да трећи не треба да зна то никад ником нису поверавали. Степанова је кућа у Муселимцима а Јованова у Брђанима, па и пак су се они састајали тако често као да су им куће једна уз другу.....

Живота Милићевић имао је презиме као и Јован, али њих два нису били никакав род. Живота је био неколико година старији од Јована. Идући заједно у школу, постали су пријатељи за младости, па су пријатељи остали и у старости све до саме смрти.

Живота је желео да дође до какве власти : да буде у селу кмет или, ако се може, да постане и какав већи старешина у народу. За то се није могао начудити Јовану што је оставио државну службу и вратио се у село. Временом се је Живота одиста окметно и судио је у Ришњу готово до смрти. Уз то се је познао с „Уставобранитељима“, и заузео је међу њима врло виђено место.

С тим својим земљацима Јован се је разговарао и договарао о својему душевному задовољству, о својим потребама и пословима, и о интересима и користима свега села Рипња.

После тих неколиких првака у селу, треба поменути и друге неке људе с којима је Јован живео, јео, пио, и радио. Неколике између њих можемо видети баш на скупу о Јованову крсну пмену.

Јован је славно зимњег Светог Николу (6 декембра).

Пуна му је совра званица које домаћин по обичају гологлав служи и нуди. Да се загледамо мало боље бар у неколике званице његове.

Ено у врх совре седи:

Танасије Чкоља, висок, сув, кошчат старац, коме је од те особине и надимак постао. Јовану он пада некакав тетак, за то га Јованова деца зову „Деда Танасије.“ Чкоља је за своје младости тумарао по свету: бивао је у Маџарској и чак у Италији, и о тим земљама знао је много казивати. Под старост био је онемоћао за рад, а соври, међу гостима, био је прави украс. Нарави је благе, погодне, веселе; памети здраве, беседе одрешене, разговетне, и врло уљудне. Матори људи њега у век радо слушају; деца

се око њега умиљавају, и он не само да их од себе не одбија, него још свакад нађе у своме јанцику да им пружи орах, лешњик, или какву било дечину радост. Чак младе жене и девојке нису биле с раскида послушати лепу, често пуну шале беседу „Деда-Танасијеву.“

— Часан га не убио, како овако лепо срочи кад прича, рече једном снаша Јела слушајући га.

Чкоља је миловао попиту чашу вина; хтео је попиту и две и трп, али никад више него што је могао носити. Своју наклоњеност к чаши није тајно, и исказивао ју је песмицом:

„Ој, чашице скитачице!
Све се скиташ а за Чкољу питаш:
Попићу те, зло ме не попило!“

После тога, спустивши глас, рекао би са свим озбиљно:

„Бојак бити а не ранити се,
Коња јахат' а не убити се,
Вино пити а не опити се,
Нит' је било, нити може бити.“

Јоксим Качарев, Јованов сусед кућом и имањем у Ковиони, седи до Танасија Чкоље. Неколико година млађи од Јована, Јоксим је човек врло висока раста, танак, сув, лак у ходу,

одрешит у беседи, и јасан у причању. Једном некакав осаћанин Сима, који је у Рипњу градио куће, полазећи у свој завичај, украде Јоксимова коња и одведе. Јоксим пропта лопова, потера га по трагу, и стигне у Бајиној Башти на Дрини: коња узме и врати а њега пусти да иде без трага. После тога је често причао о том свом путу, као да је прошао пола света!

Јоксим је врло радо ишао у лов, и миловао је оружје: пиштољ са жутом јабуком у век му се је сијао за појасом; без њега би Јокса мислио да је распојас. С Јоксимом, као човеком разборитим и поузданим, Јован се је разговарао о многим својим пословима: о куповини, о продаји, о грађевинама, и о разним пољским радovima. Њега је слао у Парцане у кућу Букића да му гледа девојку за сина Стојана. Једно само није му одобравао:

— Баш, Јоксиме, ја се теби чудим!

— А што, Јоване?

— Ето што, ти тако паметан човек, па оставиш све своје послове, и по вас дуги дан трчиш за пасјом памећу?...

— Шта ћу, Јоване, брани се Јоксим: — кад ми је то милије од Бог зна какве гозбе?...

Према Јоксиму седи други Јованов сусед, на име:

Риста Јојић. Ристин отац, са својом кућом и с више својих земљака, доселио се је у Рипањ озго од реке Уне. За то су они говорили јужним говором, а њихови синови, који су се изродили и одрасли у Рипњу, данас говоре источним као и други Рипањци.

Риста је човек средњег раста, црне косе и бркова а образа румених. Годинама нешто старији од Јована, он је био домаћин необично вредан и вешт у сваком послу. Чак је знао ковати, и у својему воћу наместио је ковачницу где су ковани сви тежачки халати. Тек ваља казати право: у Ристиној ковачници радили су само његови земљаци крајишници, јер господа Рипањци староседеоци, махом мисле да је Србину срамота ковати: „Ковати је цигански занат“, веле они!

Риста је и дрводеља врло вешт: зна начинити све што треба воденици, плугу, и колима, а уз то је мајстор качар. Кад роде шљиве и виногради Јован се удружи с Ристом те граде и оправљају суде за пиће, и тим радом зарађују лепе паре. Кад они то раде, обично се уз њих налази и помаже им *Петар Шепа*, нека сумај-

сторица оданде из села. Тај Шепа тепа кад говори, и радо се пред сељацима хвали да зна читати и писати.

Једном Јован и Риста хитају да опашу неку велику кацу за шљиве, а Петар, међу тим, нешто деље на дељавици. У то дође из села биров донесавши писмо које је дошло кмету, па нема ко да му га прочита, него га је послао Јовану да види шта пише и наустице да каже бирову шта се тражи.

Не желећи прекидати журна посла, Јован рекне Шепи да писмо отвори и прочита. Петар узме оно писмо, отвори га, разгледа га, преврне неколико пута, па га савије и пружи бирову.

— Шта пише, Петре, пита Јован из каце?

— Ја двама, ти днас; сто ће ко други да зна? Одговори Шепа тепајући.

— Весео био, настави Јован смејући се: — па шта ће биров казати кмету?

Сад прекине посао, прочита писмо, и његову садржину каже бирову.

После тога случаја, Петар Шепа је и даље тепао, али се већ више није хвалио да зна читати!

Риста Јојић је врло мрзио на посте; за то се је веома радовао свакој прилици која може да развали пост.

Кад оно Вучић, 1842, идући с војском од Крагујевца к Београду, удари на Рипањ, сељаци, поплашивши се да војска не зађе пленити, оставе село и разбегну се у збегове, повесавши што је ко боље имао. Рипањци Брђани склонили се у три збега: у дућевачким впноградима, у Жутом Поток, и у Баташини. Риста одмах разгласи у својему збегу да се не мора постити среда и петак:

— Душе ми моје, говорио је он: — ово је крајина; а кад год је крајина — нема поста!

То су после сељаци дуго помињали смејући се Чича-Ристи.

Тома Глуваковић, кога су пеки звали и *Томиша*, седи до Чича-Ристе. Томин се је отац доселио у Рипањ из Сврљига.

Седећи тако за совром, Тома сачека ред беседи, па узме казивати ово:

— Сручивао сам чаброве са шљивама у кацу, па се некако омакнем и својом средином паднем на усне каци, и веома се убијем. Од онога доба, а кад је себе то било — још кад

се тресу шљиве — никако не могу да се опоравим! Или сам, браћо и комшије, неко ребро пребио, или сам неко црево прекинуо? Него, Јоване брате, ти се и с књигом разговараш, не знаш ли казати шта би мени било лек?

— Томо, брате, одговори Јован, наслужујући му чашу вина: — виђао си јамачно и сам у некога брава, кад се закоље, ребро пребпјено на прирасло, а црево прекинуто, па опет да прирасте ја нисам ни чуо ни видео

Овако ови гости седеше, разговараше се цело после по дне. Пред ноћ они којима су куће по-даље један по један одлажаху. У мркли мрак диже се да иде и Танасије Чкоља. Јован рече својим синовима да „Тетка“ испрате. Младићи западише луч, и пођоше један напред а други за старцем. На вратницама Чкоља стаде докле они отворе врата. Небо беше ведро али ипак ноћ тамна. Старац, погледавши у небо, сагледа онај свод који твори мрак узбијени лучевом светлошћу па, мислећи да је то кров Јованове куће, рече:

— Е, соколови моји! Овде сам и ја неку гре-дицу приковао!

Младићи савладаше смех докле деду испратише кући, а после су му се смејали кад се год тога сетe!.....

Прође слава, прође и цела зима: наста пролеће, и већ се у Јована сустигоше многи кукурузи: само са својим кућанима не може никакo стићи да их на време окопа, а као за пакост аргата нигде ни једнога! Онда Јован, једнога свечаника, сазва мобу да би своје кукурузе отео од траве.

Сви звани, и неки незвани, дођоше на рад. Јован је с мобарпма на њиви. Митра је остала код куће, старајући се за ручак и за вечеру толиким посленицима. Ручак им је свима одпесен на њиву, а на вечеру сви ће доћи кући Јовановој.

Пред вече, тога дана, Јовановој кући дођоше: *Стеван Мали*, *Бранко Мијић*, и *Миленко Некић*, три даља рођака Јованова. И они су дошли да што помогну, али не на њиви, где има њихове чељади, него онде код куће, ако би што требало. Та три човека три су интересна типа у свему селу Ришњу.

Стеван Мали зове се још и *Стеванаци*, и *Стеван Лица*. Откуд му је ово последње име

не уmem казати, само знам да га тим именом није нико звао у очи. Стеван је, за својега детињства, нешто мало ишао у школу, па је доцније заборавио читати и писати, али је упамтио онај ред и дух који је владао у школи. То је човек омален и са свим слабе грађе. За млађих својих година бар је ходио усправо на обе своје ноге, а под старост је толико ослабео у појасу да је спао на две штаке, и о њима је ишао. И при толикој немоћи својој, и танкој задрузи у кући, Стеван је могао бити поучан углед за многога сељака домаћина. Поплет Стеванова плота никад није био срозан, његово се прошће никад није размакло; у његову виноградну никад није било острика, ни у његову кукурузу муари, нити у житу паламиде. Његова је свака ливада покошена равно, марљиво; његово је сено зденуто чврсто, право, и ограђено тврдо. Стевану су то све срађивали најамници, само је он у век гледао и упућивао шта како да раде, и уз то је често пружао пљоску, говорећи:

— На окваси грло! па навали соколе мој! Де овуде, јуначе; дела, мајчин сине! Де, брале, да пева рад за тобом! И том леном речи, и гутљајем пића, свршивао је што други никад нису могли виком и псовком.

Дошавши Јовановој кући, Стеван одмах упита Митру има ли што да се спрема. Она рече да би требало пред кућом низ воће пружити две греде мобарима за седење при вечери. Стеван зовну неколике младиће који онде беху :

— Одиде синовче! Узми ову гредицу па је пренеси ево овденака; сад је пружи ево овако! Тако, јуначе, тако соколе мој, мајка те скоро оженила!

— Бога ми, Чича Стеване, вели Сава Маријин: — ово није гредица; ово је баван!

— Е, за некога млакоњу то би био баван, али за така сокола то је гредица, лака ка' перушка!

Момци се смеју и весело врше што Чича Стеван наређује.

Бранко Мијић човек је спорији у раду, али је и вредан и мајстор у причи. Он зна што нико други не зна. Њему као да сами ветрови допосе новине. Људи се у век око њега радо куке да чују што он прича. Баш некад и сами мисле да он из своје главе вади оно што казује, па опет га слушају само за то што лепо намешта оно што прича.

Миленко Некић је млађи и од Стевана и Бранка. Он је познат као велики шаљивац коме

је душа и свет насмејати оне који се ретко смеју. Његових је троје на Јовановој моби, и он је дошао божем да што помогне око вечере, а управо да се малко прошали.

Ова три човека, с оним младићима који се већ налажаху код куће, наместише греде, препречише пречаге, опружише совре, и уредише све, само мобари да заседну па да им се доноси јело.

У то стиже и Јован с њиве. Наручивши мобарима да рад оставе за видеда, па раније да иду на вечеру, он је похитао кући да види је ли све за вечеру готово. Мало за њим зачуше се и мобари: свирач свира, момци иду подигравајући, младе и девојке — две и две — певају, еле се чини весеље као да су какви сватови.

Кад се сви прибрасе пред кућу, већ се бејаше ухватио сутон. Младе и девојке узеше вргове и кутлове с водом, и полише мобарима те умише руке.

Прегледајући своје дневне радње, Јован упита:

— А куд' се деде Дамњан?

— Он јутрос потерао кола, одговори смећећи се Милутин Митрин: — да вечерас, по што зађе сунце и прође светац, дотера кући

дрва; па оста да натовари кола и да отера кући. Сад ће доћи.

Јован махну главом не рекавши ништа. Сад узе воштану свећу, скиде капу, прекрсти се, запали свећу и привошти је за орах. мобари сви усташе на ноге, поскидаше капе и окретоше се к свећи. Свирка умуче, разговор се угаси. Јован узе кадионицу с тамњаном те окади свећу, себе, и све мобаре редом, па се онда окрете к свећи и узе читати своју обичну вечерњу молитву.

За то време ко год није морао што радити, стао је на молитву, крстио се, и молио се у себи како је знао и умео.

Свршивши молитву, домаћин се поклони истоку и свећи, па онда свима мобарима, рекавши:

— На здравље молитва, да Бог да! Децо! дајте ракију!

Мобари заседоше за совру, жене почеше служити ракију и доносити јело, те тако се отпоче вечера најпре тихо, а после све живље и живље, као где је много задовољних људи.

— Дамњана још нема, рече Јован бринући се што ће човек остати без вечере: — он је поломио!.....

Међу тим Бранко Мијић, седећи за совром, прича својој околини како је московски цар, пре неког времена, био завојштио на цара турскога, надбио га, и град му Варну расуо, земљу где је био разорао, и посејао пшеницу! Турчин је на то морао молити за мир! Москов тада пристане да се помире, али рекне:

— Ја ћу се помирити ако пустиш да у твоме царству могу звонити звона на црквама, и још да ја моју сабљу обесим у Стамболу о златном диреку, о којем виси твоја сабља, тек да клин моје сабље буде три прста више клина сабље твоје“!...

Док је ово Бранко причао, мобари су се, жељни чути тако необично причање, мало по мало утишавали тако да су се најпосле сви ућутали, а само се Бранков говор чуо.

Јован, чувши завршетак Бранкове приче, грохотом се насмеја, и рече:

— Бранко, по Богу брате, ко то теби каза?

— Добар вече! рече неко из мрака.

— А гле Дамњана! рећи ће неко од мобара.

— Где си до сад, весео био? пита га Јован.

— Не питај ме, убио му Бог намеру, одговара Дамњан: — поломише ми се кола баш код

Родића воденице у Реци, и осташе онде заједно с дрвима: само волове дотерах кући....

— И не поломила се, како их тераш у не-
доба! Де седи, те вечерај! Ти у век хоћеш по
три посла да послујеш у једно време, па ти
ни један не изиђе како треба!

Гладан Дамњан приону вечерати, млађи мо-
бари већ почеше устајати, свирач засвира, коло
се ухвати, и после су играли и веселили се до
неко доба ноћи.

По што се већ коло раскиде, и почеше мо-
бари разилазити се Миленко ће Некић рећи:

— Е, људи, где ми лепо пропаде оволико
вече!

— Шта си хтео? упита га Андрија Родић.

— Море имам ти једну кошницу, па мора
бити да је мужак: никако се не роји....

Људи прснуше у смех, и повикаше један
другоме:

— Лаку ноћ!

— Лака вам ноћ!

И тако се сви разиђоше.

Довде поменусмо неколике савременике који
су Јовану Баку били од помоћи, од користи;
а сад нека дође и један од оних који су му

били од штете, јер је, Бога ми, било и таквих.

У мали Барама, иза леђа Јованову вотњаку, седео је неки Пантелија Баранин.

У тога Пантелије био је син Ђока, младић самовољан и брз на свашто туђе.

Једне ноћи Ђока уђе у Јованове кошнице, и украде ону која му се учинила најтежа : пчеле подави у води, а мед и восак извади и сакрије.

Сутра дан Јован ухвати траг допову и дотера га до Пантелине куће. Њему је било веома криво на ову крађу : и није се, рекао бих, толико љутио за штету, колико се је бојао какве даље недаће у кошницама после тога случаја, јер многи сељаци верују да пчеле беже из уљаника који се поткрада !

Изазвавши Пантелију на вратнице, Јован га прекорп за синовље дело. Пантелија, или незнајући шта му је син урадио, или хотећи дрским одрицањем заклонити своје дете од рђава гласа, одсече се на Јована, као да га на правди напада.

Тада се Јован потужи кметовима. Кметови дођу Пантелиној кући, нађу на тавану Јованову кошницу, а у шупљој граници лонац с медом ; испитају Ђоку и увере се да је одиста украо кошницу.

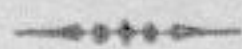
Кметовска пресуда била је:

„Пантелија Јовану да плати талир за мед и восак, и да врати празник (кошницу), а Тока да извуче десет батина.“

Тај талир Јован није хтео ни спуштати у своју кесу међу друге новце, него га је завио у мараму па, дошавши кући, дао женама да за њега што купе себи....

XV

ВЕЧЕ ОД ЖИВОТА

У лето године 1850 најмлађи Јованов син, онај о ком је имао толику старост, сврши у Београду богословију и дође у Рипањ кући.

Тада Јован у једно исто време бејаше и весео и тужан: весео бејаше што му је син одлично свршио школовање, а тужан бејаше за то што здравље тога младића, у тај мах, беше веома слабо.

Поред тога, још један терет притискиваше Јованову душу. Тај његов син, као добар ђак, био је одабран да иде о државном трошку у Русију ради продужења школовања. Томе је путу син био веома рад, а и отац му се не би противио; али је младић, неколико месеца пре тога, био пропљувао крвљу!

Ето то је Јована престравило. Мислио је сиромас и премпшљао од сваке руке па, нај-
послед, прекине овако:

— Боље му је живети и о мање науке, него
рад' веће науке оставити кости у далекој земљи!..

За то дође у Београд, захвали старешинама
што су се сетили његовога сина, али детету не
дадне ићи на тако даљни пут, него га одведе
кући.

А да младић не би, чим се опорави, и пак
навалио да иде, Јован већ почне мислити да га
ожени, па доцније да га запопи.

Једнога дана, налазећи се у Стругари, кад
своје воденице и својих кошница, заједно с тим
својим сином, Јован почне с њим овакав раз-
говор:

— Ја не знам, дијете, како мислиш ти, а ја
бих рекао да је најбоље да се ти ожениш како
службу добијеш?

Неприправан за такав разговор, син погледа
у оца, и само кроза зубе пропусти некакав звук,
из којег се није могло ништа разабрати.

— И још нешто, наставља Јован: — за тебе
ће бити боље да се ожениш из града него из
села?

— А за што то, тата? упита син, охрабривши се малко

— Истина, жена грађанка скупља је него жена сељанка; али ето теби треба гледања, треба неге, а за то је жена грађанка ненако умешнија од сељанке. Ти, мој синко, већ не можеш лежати на постељи на каквој лежим ја!..

— Па у нас на тавану леже мачке на руни-ма вуне: ти само да речеш, могао би за час имати душек, одговори му син на то.

— Е, мој синко, прекиде га Јован: --- не смета мени толико немаштина колико ми смета обичај. Село има свој обичај, а град свој, и свако се држи својега обичаја. Ја један не могу Рипњу обичаја мењати, а моје је и време прошло. Ја ћу завршити овако како сам почео, и како сам до сада живео, а теби је сада почетак, за то и мислимо како да започнеш....

У такој бризи Јовану прође година 1850 и наста 1851.

Године 1851, баш кад се је журио да нађе снаху за сина, устрели га стрела изненада: 2 октобра, после кратке болести, умре му средњи син Милутин, у својој 28 години, најбоља снага у кући, оставивши после себе жену и три нејака женска детенцета...

При свему тому, Јован 7 јануара 1852, у Београду, ожени најмлађег сина девојком Гином (Анђеликијом) која је рођена у Нишу 1836, па у Београд дошла с мајком к брату својему да се стани...

Бојећи се да му син не би отишао за науком у далеки свет, Јован је похитао те га је оженио, мислећи доцније и запошати га; али не би ни оно од чега се Јован бојао, ни оно што је тражио, него оно што је, зар, било суђено....

Тај Јованов син, оженивши се, оде у државну службу. Најпре је служио у суду ваљевском, па, на крају године 1852, пређе у суд београдскога округа.

Ту му је отац чешће долазио, и помагао га и храном, и стварма, и новцем. Тада се већ није бојао да ће му син отићи у далеки свет, али је његово очиско срце друга грижа кидала: мислио је како ће тај младић на београдској скупоћи живети о танкој чиновничкој плати!

Једном, разговарајући се са сином, Јован изговори ове речи:

— Од чега сам бежао ја, не утече ти! У Ришњу би ти мирније живео: онде би ти била слађа проја него овде сомун; али ето то твоје

здравље? Шта би било од тебе, тако слаба, да си остао у селу?.. Е! што би — би! Моли се Богу и ради; у туђу пару не дирај колико у живу ватру, а своју мудро чувај! Добра и вредна човека не ће Бог никад са свим заборавити!...

То је последња поука коју је Јован дао тому сину својему.

XVI

С М Р Т

У својему причању ја се већ приближих к дану страшному, к дану у који се за на век заклопише очи које су ме грејале као сунце јарко; к дану у који заспа вечни санак први учитељ мој, добри родитељ мој, *Јован Бак*.

Више не могу да се губим у безличности; хоћу да говорим о њему онако како сам говорио са њим. И тако ми је врло мало остало да слушавам слатке речи његове, да гледам светитељско лице његово!...

Бејаше вече, дана 22 месеца јануара године 1853. Јака студена устова дере, ледећи све што се следити може. К мени дође Сава Маријин из Рипња, и каза да ми је отац тешко болестан,

па је поручио да му одем да ме види. „Ја знам његову службу и његове послове, рекао је он Сави: — али нека свакојако гледа да дође! Тако му кажи!

По два пута то ми је рекао, вели Сава: — да боље упамтим што ћу ти казати!“

Већ по тој поруци досетио сам се да је болест веома озбиљна. Други дан узмем допуст од старешине, погодим кола п заједно с Гином, женом својом, пођем у Рипањ. Доба зимње, пут чагљевит, а коњи слаби, те у село стигнемо тек после по дне.

Код Ицића суваче сретосмо Чича Степана, познатог очинога друга и пријатеља, са још неколико сељака. Чим њих спазих, текну ме у срце да ли они нису ишли њему на праштање! Људи стадоше крај друма, а Чича Степан, још поиздаље, не чекајући да им ја назовем Бога, рече:

— Граби, Миле, граби; једнако пита за тебе! Застаћеш га још жива!

Велики Боже, да страшних речи: „Застаћеш га жива“! Дакле је баш на умору! Хоће да премине, да га нестане! И кад дође час, те се речи изговарају као и друге, и црни их човек слуша, па се и пак не скамени!!

Минусмо Чича Степана и његово друштво. Несрећни коњи као да миле!... Али већ нас ево пред нашом кућом!.

Пас зељов, опазивши кола, јурну к плоту и стаде лајати.

Моја мајка, невесела и плачна изишавши из куће, викну на пса, и отвори колима вратнице. Уђосмо у авлију; она нам поможе сићи с кола, љубећи нас обоје и обливајући сузама.

Злослутно псето, стојећи мало ниже нас, подиже главу у вис као да нешто њуши, па зарлука да се човеку сажали. Бата Стојан изтрча из куће те га брзо најури далеко у воће, па се поврати те се са мном и Гивом поздрави.

— Хајде сад к њему, рече ми мајка: — сваки час пита за тебе!

Уђосмо у велику собу и ја и Гина.

Он бејаше на широком кревету. Ноге је пружио к пећи, а главу ка икони, ка истоку. На соби су три прозора: један са севера а два с истока, па како сунце већ бејаше нагло на зимње заранке, у соби се слабо виђаше. Он, подупрт јастуцима, више сеђаше него лежаше. Поред њега, с десне му стране, сеђаше сестра ми Перуника, коју није пуштао од себе.

Плачући, ја приђох к њему, и узех љубити његову леву руку која ми бејаше ближе. Он дихаше тешко. Погледавши у мене па у Гину, која стајаше до његових ногу, он упита:

— Је ли зима преко Врачара?

— Није, тата, одговорих ја: — ми смо се били добро умотали хаљинама

И Гина за то време плакаше. Он је подуже гледаше, па ће јој рећи:

— Ти си дошла да видиш тату; 'вала ти, ћерко, што си дошла да и тебе видим! Је си ли озебла?

— Нисам, тата, одговори она бришући сузе.

— Баш сте добро учинили што сте дошли, само се бојим да ли нисте озебли?

— Нисмо, тата, нисмо! одговорих ја.

— Хоће ли скоро мрак? упига он више мајку ми, која такође стајаше иза Гине.

— Не ће још, одговори му она.

Он је говорио лагано, тихо, изговарао је све реч по реч.

За то време ја сам држао његову леву руку у мојим рукама. Из руке му је избијао хладан зној.

Уђоше Јоксим Качарев и Стеван Мали да се, по обичају, опросте.

— Јоване, брате! рече му Јоксим приступивши ближе: — ти си веома ослабео, знаш, брате, смртни смо људи, него опрости, и нека ти је просто!

— Да ти је просто, Јоксиме, све и од мене и од Бога, рече Јован: — опрости и ти мени!

Јоксим зе измаче бришући сузе.

Приђе и Стеван те се и он опрости и, као рођак а млађи годинама, пољуби га у руку.

После тога њих два се измакоше у крај собе и седоше.

Он диxаше све теже и све краће.

У један мах, не говорећи ништа, он поче своје руке дизати и ширити их, па их онда спусти мени на рамена. Кад ме тако као загрли рукама, узео их прикупљати и њима мене к себи притезати. Ја сам се повијао под његовим рукама све ближе к њему. Кад ме тако притеже до својих уста, узео ме љубити у десни образ који бејаше окренут к његовим устима.

Пољубивши ме неколико пута, олабави руке и ја се, осетивши то, малко поисправих. Али ме он на ново притеже к устима, и на ново ме пољуби неколико пута, па ме опет пусти. Кад ме трећи пут притеже и узео љубити, изговараше

врло тихо неке речи од којих сам могао чути само ове: „росе небесне и тука пшенична”!.

Кад то изговори, он лагано прошапта:
— Дај м—и св—е—ћ—у!

Ја вриснух!... Моја мајка, већ за све спремна, скочи, упали свећу воштаницу, и принесе му је к руци. Он се напрезаше да свећу ухвати, али већ своје прсте не могаше да склопи. Видело од свеће обасја његово избодовало чисто светитељско лице. Он дихаше све краће и краће, а очију својих не сметаше с мене. Још како му мајка додаде свећу, он поче врло тихо, све реч по реч, читати молитву:

„Христe, свете истине, прoсвeштaјaј и освeштaјaј вcакaгo чeлoвeкa грaдуштaгo в мир; дa знaмeнaтcјa нa нac свeт лицa твoјeгo, прими—мe“

Ту заста, притаја се... Ја мишљах одмара се... Не, тешко мени! Он је већ издахнуо, преминуо! Очима још гледаше у мене, али ме већ не виђаше. Његове се очи угасише за до века!!!

Писка, плач, сузе, кукњава, звање, молбе — све би узалуд! Мој родитељ, мој добротвор, мој први и најбољи учитељ, мој анђео чувар, мој мудри и предобри тата — оде с овога света у заход сунца 23 јануара, године 1853!...

* * *

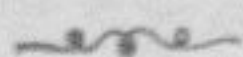
У порти рипањске цркве, више олтара, стоји крст од црвена мрамора. Гроб је већ давно за-растао у траву, и крст се малко накривио на једну страну. На том крсту има овај запис:

„Овде, поред костију сина свога, лежи тело Јована Милићевића Ђака, рођенога у Рипњу 1785, а преминулога 23 јануара 1853.

„Покојник је, као истинити Хришћанин, предан био савршено Богу; као поданик испуњавао је све дужности своје радо; као Србин љубио је род свој. И теретни труд учитеља на себе је примио само за то да би школу у овом месту подигао; као отац васпитавао је децу своју у чистом духу Српско-Хришћанском па, као такав, окружен децом и унучадма, издахнуо је спокојно „Христе, свете истине, прими ме“, изговоривши.“

К Р А Ј

ГДЕ ЈЕ ШТО

	СТРАНА
Приступ	V—VIII
I Старица рода	1—6
II Детињство, младост	7—12
III Писарство	13—21
IV Јованова жена Митра	22—28
V Задруга	29—42
VI Инокоштина	43—51
VII Живот и рад	52—64
VIII Црква, вера	65—72
IX Школа	73—88
X Деца	89—93
XI Карактер	94—101
XII Тело, одело	102—104
XIII Неке изреке Јованове	105—108
XIV Сувременици	109—129
XV Вече од живота	130—134
XVI Смрт	135—140
* *	141— —

Militschewitsch, M.

Jovan Đak Jedan biografski ??

Belgrad 1891

Biogr. 309 I

urn:nbn:de:bvb:12-bsb00083598-1